

Юридична Україна

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 7 (247)

Заснований у січні 2003 р.

Legal Ukraine

The magazine is published once a month, in Ukrainian
Magazine was founded in January 2003

ISSN 2308-9636

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)

Співзасновники:

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ "Юрінком Інтер"

Видавець: ТОВ "Юрінком Інтер"

Founders:

*Research Institute for Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine;*

Yurincom Inter Limited Liability Company.

Publisher:

Yurincom Inter Limited Liability Company is the first Ukrainian law publishing house.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 2 червня 2020 р.
№886 журнал "Юридична Україна" включено до Переліку наукових фахових
видань України, яким присвоєна категорія "Б",
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук.

Київ
Юрінком Інтер
2023

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

О. Д. Крупчан, доктор юридичних наук, професор (**голова ради**),

М. К. Галянтич, доктор юридичних наук, професор

(**заступник голови ради**),

О. О. Бакалінська, доктор юридичних наук, професор,

О. А. Беляневич, доктор юридичних наук, професор,

Ю. П. Бурило, доктор юридичних наук,

Г. В. Буяджи, доктор юридичних наук, доцент,

Вільям Еліот Батлер, доктор юридичних наук, професор (США)

О. М. Вінник, доктор юридичних наук, професор,

А. Б. Гриняк, доктор юридичних наук, професор,

Б. В. Деревянко, доктор юридичних наук, професор,

О. В. Дзера, доктор юридичних наук, професор,

Ю. О. Заїка, доктор юридичних наук, професор,

О. В. Зайчук, доктор юридичних наук,

О. С. Захарова, кандидат юридичних наук, професор

В. В. Комаров, доктор юридичних наук, професор,

О. В. Кресін, доктор юридичних наук,

Н. С. Кузнєцова, доктор юридичних наук, професор,

О. І. Нелін, доктор юридичних наук, професор,

О. П. Орлюк, доктор юридичних наук, професор.

В. Д. Примак, доктор юридичних наук, професор,

О. В. Совгіря, доктор юридичних наук, професор,

М. О. Теплюк, доктор юридичних наук,

О. О. Штефан, доктор юридичних наук.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. Л. Копиленко, доктор юридичних наук, професор (**голова колегії**),

В. С. Ковальський, доктор юридичних наук, доцент

(**заступник голови колегії**),

М. К. Галянтич, доктор юридичних наук, професор,

В. В. Кочин, кандидат юридичних наук, доцент,

О. Д. Крупчан, доктор юридичних наук, професор,

Р. А. Майданик, доктор юридичних наук, професор,

В. М. Махінчук, доктор юридичних наук, професор,

С. В. Бобровник, доктор юридичних наук, професор,

П. С. Берзін, доктор юридичних наук, професор,

В. А. Васильєва, доктор юридичних наук, професор,

В. В. Костицький, доктор юридичних наук, професор,

А. В. Коструба, доктор юридичних наук, професор,

О. Ф. Мельничук, доктор юридичних наук

Л. Г. Матвєєва, доктор юридичних наук, професор,

Н. В. Міловська, кандидат юридичних наук, доцент,

Л. М. Ніколенко, доктор юридичних наук, професор,

Н. П. Шишкова, доктор юридичних наук, професор (Чеська Республіка).

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (протокол № 9 від 26.07.2023).

© Юрінком Інтер, 2023

EDITORIAL COUNCIL:

O. D. Krupchan, Doctor of Laws, Professor (**Chairman of the Council**),
M. K. Galantych, Doctor of Laws, Professor
(**Deputy Chairman of the Council**),
O. A. Bakalinska, Doctor of Laws, Professor,
William Elliott Butler, Doctor of Laws, Professor (USA),
O. A. Belianevich, Doctor of Laws, Professor,
Y. P. Burilo, Doctor of Law, Associate Professor,
G. V. Buyadzhi, Doctor of Laws, Professor,
A. B. Grinyak, Doctor of Laws, Professor,
B. V. Derevyanko, Doctor of Laws, Professor,
O. V. Dzera, Doctor of Laws, Professor,
V. V. Komarov, Doctor of Laws, Professor,
O. V. Kresin, Doctor of Laws,
N. S. Kuznetsova, Doctor of Laws, Professor,
O. I. Nelin, Doctor of Laws, Professor,
A. P. Orlyuk, Doctor of Laws, Professor,
V. D. Prima Doctor of Laws, Professor,
O. O. Stefak, n, Doctor of Law, Associate Professor,
O. V. Sovgyrya, Doctor of Laws, Professor,
M. O. Tepliuk, Doctor of Laws,
O. M. Vinnik, Doctor of Laws, Professor,
O. V. Zaichuk, Doctor of Laws,
Y. A. Zaika, Doctor of Laws, Professor.
O. S. Zakharova, Candidate of Laws, Professor

EDITORIAL BOARD:

O. L. Kopylenko, Doctor of Laws, Professor (**Chairman of the Board**),
V. S. Kovalsky, Doctor of Laws, Associate Professor
(**Deputy Chairman of the Board**),
M. K. Galantych, Doctor of Laws, Professor,
V. V. Kochin, Candidate of Laws, Associate Professor,
A. D. Krupchan, Doctor of Laws, Professor,
M. A. Maidanyk, Doctor of Laws, Professor,
V. M. Mahinchuk, Doctor of Laws, Professor,
S. V. Bobrovnik, Doctor of Laws, Professor,
P. S. Berzin, Doctor of Laws, Professor,
V. A. Vasylieva, Doctor of Laws, Professor,
V. V. Kostitsky, Doctor of Laws, Professor,
A. V. Kostruba, Doctor of Laws, Professor,
O. F. Melnychuk, Doctor of Laws
L. G. Matveeva, Doctor of Laws, Professor,
N. V. Milovska, Candidate of Laws, Associate Professor,
L. M. Nikolenko, Doctor of Laws, Professor,
N. P. Shyshkova, Doctor of Laws, Professor (Czech Republic).

**The Academic Council of the Research Institute for Private Law
and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burcha of the National Academy
of Legal Sciences of Ukraine (Protocol No. 9 from 26.07.2023)**

ЗМІСТ

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Махновський Д. С. Питання адаптації законодавства Європейського Союзу до законодавства України щодо використання даних наукових досліджень 6

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Пожоджук Р. В. Доцільність виокремлення вразливих споживачів у контексті диференціації фізичних осіб – споживачів 14

Цюра В. В. Істотні умови та особливості укладення інвестиційних договорів: цивілістичний погляд 23

Солоха О. В. Особливості застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах 31

Щербак С. В. Преюдиція судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у справі про адміністративне правопорушення як підстава звільнення від доведення у цивільному судочинстві 39

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Триньова Я. О. Про екстремізм та необхідність встановлення кримінальної відповідальності за нього 48

РЕЦЕНЗІЯ

Ковальський В. С. Рецензія на монографію Вербенського М. Г., Кулика О. Г., Наумової І. В. та ін. «Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік» 57

Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Рецензія на книгу академіка Віктора Андрушенка «У пошуках свободи. Історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів» 59

CONTENTS

WAYS OF DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Makhnovsky D. S. The issue of adapting the legislation of the European Union to the legislation of Ukraine regarding the use of scientific research data 6

CIVIL LAW AND PROCEDURE

Pozhodzhuk R. V. The expediency of identifying vulnerable consumers in the context of differentiation of natural persons – consumers. 14

Tsiura V. V. Essential Conditions and Features of Concluding Investment Contracts: a Civilistic View 23

Solokha O. V. Peculiarities of application of coercive measures in the course of enforcement of judgements in civil cases 31

Shcherbak S. V. Prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in administrative offense cases as a ground for exemption from evidence in civil judiciary 39

CRIMINAL LAW

Trynyova Ya. O. About extremism and the need to establish criminal liability for it 48

REVIEW

Kovalskyi V. S. Review of the monograph of M. G. Verbenskyi, O. G. Kulik, I. V. Naumova, and others. «Criminal situation in Ukraine during the war: main trends. 2022» 57

Drapushko R. G., Horinov P. V. Review of the book by academician Viktor Andrushchenko «In search of freedom. Historiosophy of Ukrainian culture from ancient times to the present day» 59

УДК 347.7

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-1

Д. С. Махновський,

старший науковий співробітник

Центру досліджень інтелектуальної власності

та трансферу технологій НАН України

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджуються питання адаптації законодавства Європейського Союзу до законодавства України щодо використання даних наукових досліджень.

Ключові слова: дослідницькі дані, публічна інформація, відкриті дані.

Постановка проблеми. Інтеграція України та Європейського Союзу у сфері наукової та інноваційної діяльності передбачає залучення України до Європейського дослідницького простору, а також поступове наближення України до політики та права ЄС у сфері науки і технологій, що визначено Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Наближення законодавства України до законодавства ЄС передбачено також Національним планом щодо відкритої науки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р. № 892-р. Важливою рисою наукової комунікації в європейському науковому просторі є використання відкритих даних наукових досліджень, як невід'ємної складової відкритої науки, а також політика ЄС щодо повторного використання даних в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню відкритих даних в умовах інформаційного суспільства присвячено наукові праці Клімушкіна П., Спасьова Д., Ковтун М., Газіна А., Олексюк Л., Костриби Н., Самоходського І. та інш. Питання політики відкритої науки в ЄС та впровадження її елементів в

Україні, охорони прав інтелектуальної власності в умовах відкритої науки досліджувалися Орлюк О., Капіцею Ю., Шахбазян К., Копаневою В. Проте проблематика адаптації законодавства Європейського Союзу до законодавства України щодо використання даних наукових досліджень не було предметом спеціального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Поштовхом до практичного застосування ідеї повторного використання документів та даних став розвиток цифрових технологій, що здійснило істотний вплив на економіку та суспільство Європейського Союзу, вплинувши на всі сфери діяльності та повсякденного життя. Дані знаходяться в центрі цієї трансформації, тому дані та документи, створені органами державного сектору держав-членів, складають значний, різноманітний і цінний інформаційний ресурс, який може принести користь економіці знань.

Основні заходи Європейської комісії з врегулювання повторного використання та відкритого доступу до документів та даних органів державного сектору включали прийняття:

1. Директиви (ЄС) 2003/98 про повторне використання інформації державного сектору від 17.11.2003 [1]. Директивою було введено поняття «документ» та «повторне використання». Під терміном «до-

кумент» розуміється будь-який зміст, незалежно від його носія (паперова чи електронна форма або як звуковий, візуальний чи аудіовізуальний запис); або будь-яка частина такого вмісту. Директива встановила набір мінімальних правил, що регулюють повторне використання та практичні заходи для сприяння повторному використанню існуючих документів, які знаходяться в органах державного сектору держав-членів, включаючи виконавчі, законодавчі та судові органи.

2. Хартії відкритих даних¹ (Policy paper G8 Open Data Charter and Technical Annex Published 18 June 2013) [2], що є першим міждержавним політичним документом, в якому зазначено, що відкриті дані лежать в основі глобального руху з величезним потенціалом для стимулювання економічного зростання та створення більш підзвітних і ефективних урядів. Хартією встановлено п'ять принципів, які є основою доступу до даних, їх оприлюднення та повторного використання, визначених урядами країн Великої вісімки, а саме: Відкриті дані за замовчуванням; Якість і кількість; Можливість використовувати для всіх; Публікація даних для покращення управління; Публікація даних для інновацій. Хартія містить примірний перелік груп даних щодо яких застосовуються вище зазначені принципи. Перелік містить групу «Наука та дослідження», до якої відносяться: геномні дані; науково-освітня діяльність; результати експериментів.

3. Директиви (ЄС) 2019/1024 від 20.06. 2019 р. «Про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору» [3]. Директиву було прийнято у відповідності до положень ст. 13 Директиви (ЄС) 2003/98 з метою усунення перешкод, що залишаються та виникають на шляху широкого повторного використання інформації державного сектору та інформації, що була створена або отримана за рахунок державного фінансування. Директива встановлює нові правила та вимоги до оприлюднення та

повторного використання інформації у вигляді документів та дослідницьких даних державного сектору. Директивою надається більш широке визначення терміну «повторне використання», що означає використання фізичними або юридичними особами в комерційних або некомерційних цілях документів, якими володіють:

а) органи державного сектору — в цілях відмінних від початкової мети публічного завдання, для якого були створені документи, за винятком документів, якими обмінюються органи державного сектору виключно для виконання їхніх завдань; або

б) державні підприємства — використання в цілях відмінних від первинної мети, для яких були створені документи, щодо надання послуг у загальних інтересах, за винятком обміну документами між державними підприємствами та органами державного сектору виключно для виконання державних завдань органів державного сектору.

Директива містить визначення:

— «динамічні дані» — означає документи в цифровій формі, що підлягають частому оновленню або оновленню в режимі реального часу, зокрема через їхню мінливість або швидке старіння; дані, створені датчиками, зазвичай, вважаються динамічними даними;

— «дані досліджень» - означає документи в цифровій формі, крім наукових публікацій, які збираються або виготовляються в ході науково-дослідницької діяльності та використовуються як докази в дослідницькому процесі, або загальноприйнятні дослідницьким співтовариством як необхідні для підтвердження висновків та результатів досліджень;

— «високо цінні набори даних» — означає документи, повторне використання яких пов'язане з важливими перевагами для суспільства, навколишнього середовища та економіки, зокрема через їхню придатність для створення додаткових послуг, додатків і нових, високоякісних і гідні робочі місця, а також кіль-

¹ Хартія не є актом Європейської комісії, проте положення викладені в Хартії знайшли своє відображення у наступних актах Європейської комісії.

кість потенційних бенефіціарів додаткових послуг і програм на основі цих наборів даних (ст. 2). Проте слід зазначити, що в директиві відсутнє визначення даних як таких.

Директива містить положення щодо повторного використання даних досліджень, які викладено в ст. 10, де зазначається, що держави-члени повинні підтримувати доступність даних досліджень, ухвалюючи національну політику та відповідні дії, спрямовані на те, щоб публічно фінансовані дані досліджень були відкритими та доступними («політика відкритого доступу»), дотримуючись принципу «відкритості за замовчуванням» і сумісного з принципами FAIR. У цьому контексті питання, пов'язані з правами інтелектуальної власності, захистом персональних даних і конфіденційністю, безпекою та законними комерційними інтересами, повинні бути прийняті до уваги відповідно до принципу «наскільки відкрито, настільки закрито, наскільки необхідно».

Також частиною 2. ст. 10 встановлюється, що дані досліджень підлягають повторному використанню для комерційних або некомерційних цілей відповідно до розділів III (Умови повторного використання) та IV (Не дискримінація та чесна торгівля), якщо вони фінансуються державою, а дослідники, організації, що проводять дослідження або організації, що фінансують дослідження, вже оприлюднили їх через інституційне або предметне сховище. Директива обмежує повторне використання даних досліджень у випадках, коли є законні комерційні інтереси щодо даних; має місце діяльність з передачі знань; існують права інтелектуальної власності щодо даних, включаючи права третіх осіб (ст. 10).

4. Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та комітету регіонів від 19.02.2020 р. Європейська стратегія щодо даних [4]. У стратегії надано бачення спільного європейського простору даних, що означає внут-

рішній ринок даних, на якому дані можуть використовуватися незалежно від їх фізичного місця зберігання відповідно до чинного законодавства, що може мати ключове значення для швидкого розвитку технологій штучного інтелекту. Стратегією вказується, що на додаток до створення дев'яти загально-європейських просторів даних, буде продовжена робота над Європейською відкритою науковою хмарою, яка забезпечує безперервний доступ і надійне повторне використання даних досліджень для європейських дослідників, новаторів, компаній і громадян через надійні та відкриті розподілені дані, навколишнє середовище та супутні послуги. Таким чином, Європейська хмара відкритої науки (EOSC) є основою для простору наукових, дослідницьких та інноваційних даних, яка об'єднує дані, отримані в результаті програм досліджень і розгортання, і буде пов'язана з галузевими просторами даних¹. В цьому напрямку одним з завдань, в середньостроковій перспективі, є створення механізмів які пов'яжуть EOSC за межами наукових спільнот з державним і приватним секторами.

5. Регламенту (ЄС) 2022/868 про європейське управління даними та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2018/1724 від 30.05.2022 р. (Закон про управління даними) [5]. Регламент було прийнято, як один з кроків реалізації Європейської стратегії щодо даних. Основною метою Регламенту є заохочення використання даних, що зберігаються органами державного сектору, для цілей наукових досліджень шляхом розробки узгодженого підходу та узгоджених процесів, щоб зробити ці дані легкодоступними. Метою такої практики має бути сприяння фінансуванню та створенню державою даних для цілей наукових досліджень відповідно до принципу «наскільки відкрито, настільки закрито, наскільки необхідно». Регламент визначає термін «дані», як будь-яке цифрове представлення дій, фактів або інформації та будь-яку компіляцію таких дій, фактів або інформації, у тому числі у

¹ П.10. Європейської стратегії щодо даних.

формі звукового, візуального або аудіо-візуального запису.

Преамбула Регламенту містить застереження щодо захисту прав інтелектуальної власності: цей Регламент не повинен впливати на права інтелектуальної власності третіх сторін. Цей Регламент не повинен ані впливати на існування чи володіння правами інтелектуальної власності органів державного сектору, ані жодним чином обмежувати здійснення цих прав. Зобов'язання, встановлені відповідно до цього Регламенту, повинні застосовуватися лише в тій мірі, в якій вони сумісні з міжнародними угодами про захист прав інтелектуальної власності, зокрема Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, Угодою про торгівлю пов'язані аспекти прав інтелектуальної власності і Договором ВОІВ про авторське право (WCT), а також законодавством ЄС або національним законодавством про інтелектуальну власність. Проте органи державного сектору повинні використовувати свої авторські права таким чином, щоб полегшити повторне використання (п. 17).

Дані, на які поширюються права інтелектуальної власності, а також, які становлять комерційну таємницю, слід передавати третій стороні лише тоді, коли така передача є законною згідно з законодавством Союзу чи національним законодавством або за згодою власника прав (п. 18).

Організації та інші суб'єкти, яких стосуються дані, повинні бути впевнені в тому, що повторне використання певних категорій захищених даних, які зберігаються в органах державного сектору, відбуватиметься з дотриманням їхніх прав та інтересів. Тому слід запровадити додаткові запобіжні заходи для ситуацій, у яких повторне використання таких даних державного сектору відбувається на основі обробки даних за межами державного сектору, наприклад, вимога, щоб органи державного сектору гарантували, що права та інтереси фізичних і юридичних осіб повністю захищені, зокрема щодо персональних даних, комерційно чутливих даних і прав інтелектуальної

власності, у всіх випадках, у тому числі, коли такі дані передаються третім країнам (п. 19).

Європейська система законодавства визначає дані наукових досліджень окремим видом документів, що потребують більш високого рівня захисту в порівнянні з іншими документами. Тому Директивою (ЄС) 2019/1024 та Регламентом (ЄС) 2022/868 наголошується, що здійснення повторного використання даних наукових досліджень можливе лише при дотриманні прав та інтересів власників даних та вимога обов'язкового повторного використання документів та даних або спрощення процедур доступу до них не повинно впливати на існування чи володіння правами інтелектуальної власності, ані жодним чином обмежувати здійснення цих прав.

В Україні питання щодо повторного використання документів та даних державних органів та інформації, що була створена або отримана за рахунок державного фінансування регулюється наступними нормативно-правовими актами:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [6]. Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Закон містить визначення «публічна інформація» та «публічна інформація у формі відкритих даних»;

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21.10.2015 р. № 835 (із змінами) [7]. Постанова містить визначення «набір даних», «набір даних високої цінності», «набір динамічних даних (даних у реальному часі)»;

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних» від 30.11.2016 № 867 [8]. Постановою затверджено Порядок ведення Єдиного державного веб-порталу відкритих даних.

Наведені вище нормативно-правові акти відповідають рівню правового регулювання, що застосовується у Європейському Союзі проте потребують гармонізації з законодавством ЄС.

Так Закон України «Про доступ до публічної інформації» на відміну від Директиви (ЄС) 2019/1024 має більш вузьку сферу регулювання, яка стосується публічної інформації та інформації, яка за Законом прирівнюється до неї. Визначення «публічна інформація», яке наводиться в Законі, близьке до терміну «документ» наведений в Директиві (ЄС) 2019/1024 але має суттєву відмінність — це інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Визначення «документу» не містить зазначених положень.

Закон містить визначення «публічна інформація у формі відкритих даних», в якому вказано, що це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання (ст. 10). Розпорядники інформації зобов'язані надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах. Звертає увагу, що визначення публічної інформації у формі відкритих даних вже містить умови доступу такої інформації, які мають імперативний характер та зміст яких викладено у частині 2 ст. 10¹ «Публічна інформація у формі відкритих даних є дозволеною для її подальшого вільного використання та поширення. Будь-яка особа може вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати, у тому числі в комерційних цілях, у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту, публічну ін-

формацію у формі відкритих даних з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації».

Стаття 10¹ Закону не містить положень щодо захисту чи умов яких необхідно дотримуватись при розміщенні відкритих даних. Лише щодо публічної інформації у формі відкритих даних, яка містить персональні дані, встановлено умови, дотримання яких є обов'язковим при оприлюдненні та наданні на запит. Тобто положення статті 10¹ вступають у протиріччя з положеннями статей 6—9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та частини 3 п. 7 «Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» де зазначено, що Паспорт набору даних повинен містити стислий опис змісту набору даних із зазначенням інформації, що є частиною набору даних, проте не оприлюднюється через обмежений доступ до неї (із зазначенням виду інформації з обмеженим доступом щодо кожного елементу).

Частиною 4 ст. 10¹ Закону встановлено, що Кабінет Міністрів України визначає Перелік наборів даних які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, вимоги до формату і структури таких наборів даних, періодичність їх оновлення. Також Закон, на відміну від Директиви (ЄС) 2019/1024 та Регламенту (ЄС) 2022/868, не містить визначень понять «дані»¹, «дані наукових досліджень», «повторне використання».

Протиріччя та недоліки, які містяться в Законі України «Про доступ до публічної інформації» призводять до проблем, що виникають при практичній реалізації положень зазначеного Закону, на що звертають увагу Ю. М. Капіца та К. С. Шахбазян в науковій публікації «Відкрита наука та інтелектуальна власність» [с. 83—85, 9].

Для усунення розбіжностей між Законом України «Про доступ до публічної інформації» та Директивою (ЄС) 2019/1024 та іншими нормативно-правовими актами ЄС та гармонізації законодавства Костриба Н., Самоходський І. пропону-

¹ Законодавстві України визначення поняття «дані» наведено лише в Законі України «Про електронні комунікації» де дані визначаються, як інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки, технічними та програмними засобами.

ють зміни до Закону «Про доступ до публічної інформації» та постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних». Одна з пропозицій передбачає розширення сфери застосування Закону, у тому числі шляхом включення до публічної інформації даних наукових досліджень, що фінансуються державою [с. 31, 10].

Капіца Ю. М. та Шахбазян К. С. пропонують: «— ввести до законодавства відповідні поняття щодо дослідницьких даних, відкритого доступу тощо, а також принципів відкритого доступу із забезпеченням охорони прав ІВ, нерозголошення конфіденційної інформації, комерційної таємниці відповідно до Директиви (ЄС) 2019/1024;» [с. 86, 9].

Виходячи з вище наведеного, можливо запропонувати наступні напрями гармонізації законодавства України з законодавством ЄС в досліджуваній сфері:

1. Внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» та Переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних¹, а саме:

а) додати визначення «повторне використання»;

б) прибрати з визначення «публічна інформація у формі відкритих даних» умови доступу;

в) внести зміни до положень ст. 10¹ Закону, які враховують положення ст. 6 щодо доступу до інформації з обмеженим доступом;

г) виключити з Переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, «База даних наукових розробок та досліджень, що фінансуються Національним фондом досліджень».

2. Розробка та прийняття Закону України щодо даних, положення якого були б узгоджені з положеннями Директиви (ЄС) 2019/1024 (в частині щодо даних) та Регламенту (ЄС) 2022/868. Так, аналіз актів ЄС, що були наведені вище свідчить:

а) поняття «документ» та «дані» не є тотожними. До документів та даних наукових досліджень застосовуються різні підходи щодо повторного використання та відкритості доступу до них, захисту прав інтелектуальної власності;

б) розвиток правового регулювання від Директиви (ЄС) 2003/98/ЄС до Директиви (ЄС) 2019/1024 та Регламенту (ЄС) 2022/868 змістився від правового регулювання документів до правового регулювання даних.

Ми не підтримуємо пропозицію Костриба Н., Самоходський І. про включення до Закону України «Про доступ до публічної інформації» положень, які відносять дані наукових досліджень, що фінансуються державою до публічної інформації. Це пов'язано з тим, що цей Закон має на меті забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Тобто Закон відповідає Директиві (ЄС) 2019/1024 в частині правил та вимог до оприлюднення та повторного використання інформації у вигляді документів державного сектору. А з прийняттям Регламенту (ЄС) 2022/868 більш логічним кроком з гармонізації законодавства України з законодавством ЄС є розробка Закону України щодо даних положення якого були б узгоджені з положеннями Директиви (ЄС) 2019/1024 (в частині щодо даних) та Регламенту (ЄС) 2022/868.

Висновки. Поштовхом до практичного застосування ідеї повторного використання документів та даних наукових досліджень органів державного сектору держав-членів ЄС став розвиток цифрових технологій, що змінили економіку та суспільство Європейського Союзу, вплинувши на всі сфери діяльності та повсякденного життя.

Європейська система законодавства визначає дані наукових досліджень окремим видом документів, що потребують більш високого рівня захисту в порівнянні з іншими документами. Тому Дирек-

¹ Додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних.

тивою (ЄС) 2019/1024 та Регламентом (ЄС) 2022/868 наголошується, що здійснення повторного використання даних наукових досліджень можливе лише при дотриманні прав та інтересів власників даних та вимога обов'язкового повторного використання документів та даних або спрощення процедур доступу до них не повинно впливати на існування чи володіння правами інтелектуальної власності, ані жодним чином обмежувати здійснення цих прав.

В Україні нормативно-правові акти, які регулюють питання щодо повторного використання публічної інформації та публічної інформації у формі відкритих даних державних органів, хоча і відпо-

відають рівню правового регулювання, що застосовується у Європейському Союзі проте мають більш вузьку сферу застосування в порівнянні з актами ЄС, окрім того вони не регулюють питань пов'язаних з даними наукових досліджень та їх повторним використанням.

Актуальним у зв'язку з зазначеним є:

— внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» та Переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних;

— розробка та прийняття Закону України щодо даних положення якого були б узгоджені з положеннями Директиви (ЄС) 2019/1024 (в частині щодо даних) та Регламенту (ЄС) 2022/868.

Список використаної літератури

1. Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
2. Policy paper G8 Open Data Charter and Technical Annex Published 18 June 2013. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/open-data-charter/g8-open-data-charter-and-technical-annex>
3. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (European strategy for data) Brussels, 19.02.2020 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>
5. Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
6. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011р. № 2939-VI.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21 жовтня 2015 р. № 835 (із змінами).
8. Постанова Кабінету Міністрів України від «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних» від 30 листопада 2016 р. № 867.
9. Ю. М. Капіца, К. С. Шахбазян Відкрита наука та інтелектуальна власність. Інформація і право. № 2(45)/2023. URL: <https://ipr.nas.gov.ua>
10. Н. Костриба, І. Самоходський Аналітичний звіт «Про відповідність українського законодавства у сфері відкритих даних» Проект USAID. 2021. URL: <https://tapas.org.ua>.

References

1. Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
2. Policy paper G8 Open Data Charter and Technical Annex Published 18 June 2013. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/open-data-charter/g8-open-data-charter-and-technical-annex>
3. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (European strategy for data)

for data) Brussels, 19.02.2020 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>

5. Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

6. Law of Ukraine «On Access to Public Information» dated January 13, 2011. No. 2939-VI.

7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Regulation on data sets subject to publication in the form of open data» dated October 21, 2015 No. 835 (with amendments).

8. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on «Some issues of publishing public information in the form of open data» dated November 30, 2016 No. 867.

9. Y. M. Kapitsa, K. S. Shahbazyan Open science and intellectual property. Information and law. No. 2(45)/2023. URL: <https://ipr.nas.gov.ua>

10. N. Kotryba, I. Samohodskyi Analytical report «On compliance of Ukrainian legislation in the field of open data» USAID project. 2021. URL: <https://tapas.org.ua>

Makhnovsky D. S. The issue of adapting the legislation of the European Union to the legislation of Ukraine regarding the use of scientific research data.

The article deals with the issue of adapting the legislation of the European Union to the legislation of Ukraine regarding the use of scientific research data. The European legal system defines scientific research data as a separate type of document that requires a higher level of protection compared to other documents. Therefore, Directive (EU) 2019/1024 and Regulation (EU) 2022/868 emphasize that the reuse of scientific research data is possible only if the rights and interests of data owners are respected and the requirement of mandatory reuse of documents and data or simplification of access procedures to them shall not affect the existence or ownership of intellectual property rights, nor in any way limit the exercise of these rights.

In Ukraine, legal acts regulating the reuse of public information and public information in the form of open data of state bodies, although they correspond to the level of legal regulation applied in the European Union, have a narrower scope of application in comparison with EU acts. In addition, they do not regulate issues related to scientific research data and their reuse. Relevant in connection with the above is to provide:

— *amendments to the Law of Ukraine «On Access to Public Information» and the List of data sets regarding publication in the form of open data;*

— *development and adoption of the Law of Ukraine on data, the provisions of which would be harmonized with the provisions of Directive (EU) 2019/1024 (in the part related to data) and Regulation (EU) 2022/868.*

Keywords: *research data, public information, open data.*

УДК 347.7

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-2

Р. В. Пожоджук,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
головний консультант Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України,
докторант НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-4797>

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИОКРЕМЛЕННЯ ВРАЗЛИВИХ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ — СПОЖИВАЧІВ

У статті здійснюється науково-правовий аналіз підходів щодо розуміння вразливості споживачів у контексті захисту їх прав. Автор звертає увагу на те, що поняття споживач охоплює фізичних осіб, які мають різноманітні потреби, наділені різними здібностями, перебувають у неоднорідному матеріальному становищі, мають різні життєві обставини тощо. Зазначені відмінності фізичних осіб у певних випадках можуть призводити до різного ступеня захищеності споживачів, а відтак, вимагають більш виваженого підходу до захисту цих споживачів. При цьому вказується, що зазвичай, окремі групи споживачів, які є особливо сприйнятливими як учасники споживчих відносин, визнаються вразливими споживачами.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності виокремлення вразливих споживачів внаслідок диференціації фізичних осіб — споживачів.

У дослідженні наводяться думки науковців щодо недоцільності виокремлення вразливих груп споживачів, а замість них вони пропонують визначати універсальну вразливість, яка притаманна всім споживачам. Автор не погоджується з таким міркуванням та обґрунтовує, що диференціація споживачів та виокремлення вразливих є необхідним з точки зору ефективності їх захисту. Зазвичай законодавчі акти чи правові традиції визначають, які саме споживачі є вразливими. У такий спосіб надаючи статус «вразливий» певному суб'єкту правовідносин ми констатуємо його нерівність, проте стосовно споживача це нерівність вже нерівного суб'єкта. У цьому випадку вибудовуються певні рівні нерівності, які логічно повинні отримати конкретне законодавче закріплення задля їх належного застосування та гарантування захисту прав споживачів.

Як висновок дослідження, автор вказує на те, що диференціація слабкої сторони споживчого договору є цілком обґрунтованою та необхідною. Створюючи *de facto* трьох суб'єктів права (споживач, пересічний споживач та вразливий споживач) для конкретних правовідносин ми надаємо їх учасникам, а також суб'єкту правозастосування певні орієнтири чи стандарти, які допомагають моделювати поведінку учасників цих правовідносин та, у разі порушення прав споживачів, надавати їм ефективний захист.

Ключові слова: споживач, пересічний споживач, вразливий споживач, диференціація споживачів, захист прав споживачів.

Вступ. Споживчі відносини характеризуються тим, що хоча мають цивільну природу, їхня сутність та суб'єктний склад обумовлюють нерівність переговор-

них позицій учасників цих відносин. Відповідно історичний аспект формування цих відносин свідчить, що загальноприйнятим у доктрині та на практиці є

твердження, що споживач є слабшою їх стороною.

Як відомо, поняття споживач охоплює фізичних осіб, які мають різноманітні потреби, наділені різними здібностями, перебувають у неоднорідному матеріальному становищі, мають різні життєві обставини тощо. Зазначені відмінності фізичних осіб у певних випадках можуть призводити до різного ступеня вразливості споживачів, а відтак, вимагають більш виваженого підходу до захисту цих споживачів. Зазвичай, окремі групи споживачів, які є особливо сприйнятливі як учасники споживчих відносин, визнаються вразливими споживачами.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності виокремлення вразливих споживачів внаслідок диференціації фізичних осіб — споживачів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі збільшена потенційна можливість стати вразливим. Це обумовлюється об'єктивними обставинами, зокрема масовим поширенням електронних засобів комунікації, виникненням та розвитком соціальних мереж, експансійною рекламою. Як вразливі люди, ми всі і завжди залежимо від суспільних структур та інституцій, які забезпечують нас активами або ресурсами, що дозволяють нам вижити і навіть процвітати в суспільстві [1] (тут і далі переклад наш — Р. П.). Вразливі споживачі існували завжди. Однак у сучасному розвиненому суспільстві вони є легко досяжними для суб'єктів господарювання, а тому такі споживачі стають більш вразливими, особливо під потужним впливом продавців [2]. Докази свідчать про те, що через зростання різноманітності та доступності продуктів і послуг споживачам важко зробити правильний вибір [3]. Крім того, незважаючи на те, що вразливі споживачі часто можуть втратити більше, якщо з покупкою щось піде не так, вони, здається, менш схильні, ніж інші споживачі, що-небудь з цим зробити [4]. Більше того, як стверджує К. Ріфа (C. Riefa), сама технологія є рушійним фактором вразливості, зокрема використання штучного інтелекту та інших пов'язаних техноло-

гій [5]. За таких обставин стає очевидно, що сучасне суспільство з його стрімким розвитком повинно також приділяти належну увагу захисту споживачів від впливу на них суб'єкта господарювання, особливо вразливих споживачів.

Зазвичай законодавчі акти чи правові традиції визначають які саме споживачі є вразливими. У такий спосіб надаючи статус «вразливий» певному суб'єкту правовідносин ми констатуємо його нерівність, проте стосовно споживача це нерівність вже нерівного суб'єкта. У цьому випадку вибудовуються певні рівні нерівності, які логічно повинні отримати конкретне законодавче закріплення задля їх належного застосування та гарантування захисту прав споживачів.

М. А. Файнман (M. A. Fineman) стверджує, що розуміння людської вразливості свідчить про те, що рівність, оскільки її зазвичай використовують для вимірювання поведінки з окремими особами чи групами, є обмежувачим прагненням, коли йдеться про соціальну справедливість. Рівність зазвичай вимірюється шляхом порівняння обставин тих осіб, які вважаються рівними [1]. Звісно, що у споживчих відносинах особи вже є нерівними, водночас держава допомагає вирівняти статус суб'єктів цих відносин. Тобто при порівнянні за однакових обставин таких учасників цивільних відносин, як суб'єкт господарювання та споживач ми однозначно констатуємо їх нерівність. Водночас виникає питання яким чином порівняти вразливого споживача? Його слід порівнювати із суб'єктом господарювання, чи споживачем, чи пересічним споживачем?

На переконання Е. Капру (E. Caprou), якщо створення споживчого права було винятком із приватного права, то обговорення «вразливого споживача» означає виняток із загального споживчого права [6]. Такий підхід свідчить про існування, хоча і як винятку, але відмінного суб'єкта від звичайного споживача. Водночас професор Пітер Картрайт (Peter Cartwright) зазначає, що споживачі як група можуть бути вразливими порівняно з іншими гравцями на ринку (напри-

слід враховувати, що концепція «вразливості споживача» також залежить від конкретних зовнішніх обставин, у яких споживачі діють і взаємодіють, таких як економічні та фінансові умови або соціальні недоліки [8]. Тобто така залежність не презюмується, а лише може виникати за певних обставин.

На нашу думку, вказувати, що кожен може бути потенційно вразливим, внаслідок вступу у відносини споживання є недоцільним, оскільки вже і так ці відносини презюмуються як відносини нерівних суб'єктів права. Таким чином, у цих відносинах логічно виділити більш чи менш вразливих споживачів, враховуючи, що їхня взаємодія із суб'єктами господарювання є відмінною.

Звертаючись до правової традиції Європейського Союзу слід відмітити, що загальноприйнятим підходом *acquis communautaire* є розуміння фізичної особи — споживача у трьох правових вимірах.

Наприклад, Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 р. про права споживачів, про внесення змін до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви Європейського Парламенту і Ради 1999/44/ЄС, а також про скасування Директиви Ради 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС вказує, що термін «споживач» означає будь-яку фізичну особу, яка, за договорами, які охоплює ця Директива, діє для цілей, що виходять за межі її господарської, підприємницької, ремісничої або професійної діяльності [9]. Таке визначення є загальним та певним базисом для окреслення слабкої сторони споживчих правовідносин.

Водночас у Директиві Європейського Парламенту і Ради № 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 р. стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, директив Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2006/2004

(«Директива про недобросовісні комерційні практики») (далі — Директива № 2005/29/ЄС), яка вимагає повної гармонізації її положень, вживаються такі категорії як «пересічний споживач» та «група споживачів, які є особливо вразливими». Так, відповідно до декларації 18 преамбули Директиви № 2005/29/ЄС зазначається, що ця Директива бере за еталон пересічного споживача, який є досить добре поінформованим і досить спостережливим та обачним, беручи до уваги соціальні, культурні та мовні фактори, як розтлумачено Судом Європейського Союзу [10]. Таким чином, неведене положення вже виокремлює пересічного споживача як більш обачного, поінформованого та обережного поряд із споживач у звичайному його розуміння.

Проте концепція пересічного споживача також зазнавала критики. Зокрема, Р. Інкардона (R. Incardona) та К. Понсібо (C. Ponsibò) висловили міркування, що стандарт пересічного споживача слід інтерпретувати більш гнучко або навіть відмовитися від нього, щоб ефективніше віддзеркалювати поведінку споживача. На їх переконання, регулюючі органи та науковці у сфері споживчого права Європейського Союзу повинні приділяти більше уваги поведінковим оцінкам та розробити більш реалістичний тест споживача, керуючись досвідом «когнітивної революції» [11]. Стосовно наведеної позиції варто зауважити, що ми загалом допускаємо певну гнучкість у тлумаченні поняття «пересічний споживач», зокрема розглядаючи його як динамічне поняття, проте відмовитися від такого взагалі вважаємо за недоцільне з аналогічних підстав щодо юридичної визначеності, які вже було висвітлено вище щодо концепції вразливих споживачів. У сучасному суспільстві повинні існувати правові орієнтири, в межах яких повинен діяти суб'єкт правозастосування, що є запобіжником від сваволі такого суб'єкта та неоднакового застосування правових норм при однотипних відносинах.

При цьому Директива № 2005/29/ЄС, як виняток із загальних її положень, поряд із пересічним споживачем визначає

також вразливих споживачів, яким повинен забезпечуватися вищий рівень захисту, ніж пересічному споживачу. Так, відповідно до параграфу 3 статті 5 Директиви № 2005/29/ЄС комерційні практики, які можуть суттєво спотворити економічну поведінку лише чітко визначеної групи споживачів, які є особливо вразливими до таких практик або щодо базового продукту через їхні розумові або фізичні вади, вік або довірливість у спосіб, який торговець, як очікується, міг би обґрунтовано передбачити, слід оцінювати з точки зору пересічного члена такої групи [10]. Наведене положення фактично визначає фізичних осіб — споживачів вразливими, внаслідок їх таких особистісних характеристик: 1) вік; 2) довірливість; 3) фізичні вади; 4) розумові вади. Таким чином, згадана Директива загалом підвищила вимоги щодо стандарту споживача у звичайному його розумінні до пересічного споживача, проте як виняток понизила вимоги щодо вразливих груп споживачів. Такий підхід свідчить про диференціацію споживачів відповідно до об'єктивних обставин.

У контексті вітчизняного законодавства варто відзначити, що у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ вживається словосполученням «чітко визначена (окрема) група споживачів, які є особливо вразливими» [12]. Натомість Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 р. № 3153-ІХ у частині дев'ятій статті 13 використовує словосполучення «вразливими категоріями споживачів» та окремо містить ст. 25 під назвою «Вимоги щодо вразливих категорій споживачів» [13]. Таким чином, вітчизняне законодавство теж певною мірою передбачає диференціацію споживачів, зокрема виділяючи вразливих.

У Доповіді семінару експертів щодо шляхів і засобів посилення соціального захисту та зменшення вразливості, що відбувся у штаб-квартирі ООН, 10—14 листопада 1997 р. вказується, що вразливість є частиною людського стану; дехто може сказати, що людиною нас робить саме наша вразливість. Ніхто не є без

вразливості, і навіть ті, хто живе у фізичній і матеріальній безпеці, живуть у страху перед тим, що може вразити їх самих або їхніх найближчих. Існують ступені вразливості та конкретні обставини, на які необхідно звернути увагу [14].

Водночас у документі секретаріату Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) зазначено, що споживачі стикаються з дисбалансом в економічних аспектах, рівнях освіти та переговорній силі у своїх комерційних відносинах з бізнесом [15]. Крім того, існує особлива категорія споживачів, які перебувають у ще більш вразливішому чи несприятливішому становищі, а тому потребують особливої уваги [16]. Подібний підхід відображено і у документі Європейської Комісії «Новий порядок денний для споживачів — посилення стійкості споживачів для сталого відновлення», де вказується, що певні групи споживачів у певних ситуаціях можуть бути особливо вразливими та потребують спеціальних заходів безпеки [17]. Таким чином, у наведених документах також згадується нерівність споживачів стосовно один одного та акцентується увага на рівнях необхідного захисту прав споживачів. Аналогічно у цьому контексті слід відмітити міркування Д. Сілягі (D. Szilbgyi), який говорить про доцільність використання окремої категорії «вразливий споживач», щоб забезпечити додатковий захист споживачам, які мають особливий ризик зазнати шкоди або збитків від певних ринкових практик або продуктів через певні особисті характеристики [18].

Диференціацію споживачів можна віднайти також і у Британському Стандарті BS 18477:2010 «Інклюзивне надання послуг. Вимоги щодо виявлення та реагування на вразливість споживача (Британський стандарт)», де передбачено, що усі споживачі різні, з широким діапазоном потреб, здібностей та особистих обставин. Ці відмінності можуть поставити деяких споживачів у вразливе або невідповідне становище під час певних транзакцій і комунікацій, потенційно наражаючи їх на ризик фінансових втрат, експлуатації чи інших збитків. Організації та ринки

також відрізняються за тим, як вони надають послуги та взаємодіють зі споживачами, а політика та процеси організації можуть сприяти або підвищувати ризик вразливості споживачів [19]. Відтак, беручи до уваги той факт, що всі споживачі різні та внаслідок цього можуть бути поставлені в неоднорідне становище, то доцільно їх розділяти в правовому полі та надавати відповідний захист в залежності від об'єктивних обставин.

Висновок. Таким чином, відповідно до наведеного вище, вважаємо, що диференціація слабкої сторони споживчого договору є цілком обґрунтованою та необхідною. Створюючи *de facto* трьох суб'єктів права для конкретних правовідносин ми надаємо їх учасникам, а також суб'єкту правозастосування певні орієнтири чи стандарти, які допомагають моделювати

поведінку учасників цих правовідносин та, у разі порушення прав споживачів, надавати їм ефективний захист. Водночас найменш захищеним суб'єктом у контексті диференціації є вразливий споживач, який вимагає посиленого захисту та відповідного правового регулювання відносин за його участю.

При цьому слід мати на увазі, що комерційна діяльність та вплив на споживачів у різних країнах може відрізнятися, а відтак, і по-різному впливати на споживачів. Це також потребує різних підходів щодо ступеня захисту споживачів, оскільки неможливо визначити єдиного вразливого споживача, проте доцільно виокремлювати певні групи, проте з урахування індивідуальних особливостей цих осіб та конкретних обставин.

Список використаної літератури

1. Fineman, Martha Albertson, Vulnerability and Inevitable Inequality (December 13, 2017). Oslo Law Review, Vol. 4, pp133-149, Emory Legal Studies Research Paper. URL: <https://ssrn.com/abstract=3087441> (accessed: 09.06.2023).
2. Shi, Hua & Jing, Feng & Yan, Yang & Nguyen, Bang. (2017). The Concept of Consumer Vulnerability: Scale Development and Validation. International IJ. Volume 41. Issue 6. pp. 769—777 <https://doi.org/10.1111/ijcs.12390> (accessed: 20.06.2023).
3. Brennan, Carol, and Martin Coppack. Consumer Empowerment: Global Context, UK Strategies and Vulnerable Consumers. International journal of consumer studies 32.4 (2008): 306—313. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2007.00640.x> (accessed: 26.06.2023).
4. Andreassen, Alan R. and Jean Manning (1990), «The Dissatisfaction and Complaining Behavior of Vulnerable Consumers». The Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior. 3(1), pp. 12-20. URL: <https://www.jcsdcb.com/index.php/JCSDCB/article/view/704> (accessed: 21.06.2023).
5. Riefa, C. (2022) Protecting vulnerable consumers in the digital single market. European Business Law Review, 33 (4). pp. 607-634. DOI: 10.54648/eulr2022028. URL: <https://centaur.reading.ac.uk/109664/1/final%20Vulnerable%20consumers%20in%20the%20digital%20single%20market.pdf> (accessed: 09.06.2023).
6. Eleni Kaprou. The current legal definition of vulnerable consumers in the UCPD: benefits and limitations of a focus on personal attributes. 2019. URL: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/19635/5/FullText.pdf> (accessed: 09.07.2023).
7. Cartwright, Peter. «The Vulnerable Consumer of Financial Services: Law, Policy and Regulation». (2011). URL: <https://www.nottingham.ac.uk/business/who-we-are/centres-and-institutes/gcbfi/documents/researchreports/paper78.pdf> (accessed: 24.04.2023).
8. ANEC Position Paper: How to protect vulnerable consumers? 2011. URL: <https://www.anec.eu/images/Publications/position-papers/Child/ANEC-CHILD-2011-G-111final.pdf> (accessed: 06.07.2023).
9. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0083-20220528> (accessed: 30.03.2023).

10. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AA32005L0029> (accessed: 25.01.2023).
11. Poncibr, Cristina and Incardona, Rossella, The Average Consumer, the Unfair Commercial Practices Directive, and the Cognitive Revolution. *Journal of Consumer Policy* Issue, Vol. 30, No. 1, pp. 21-38, March 2007. URL: <https://ssrn.com/abstract=1084038> (accessed: 01.02.2023).
12. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 28.06.2023).
13. Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 р. № 3153-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27942> (дата звернення 28.06.2023).
14. Expert Workshop on Ways and Means to Enhance Social Protection and Reduce Vulnerability: note / by the Secretary-General. (1997: New York). 20 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/249022> (accessed: 10.07.2023).
15. General Assembly resolution 70/186, annex, para. 1. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d186_en.pdf (accessed: 03.07.2023).
16. Consumer protection needs of vulnerable and disadvantaged consumers in connection with public utilities. Note by the UNCTAD secretariat. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/cicplpd22_en.pdf (accessed: 09.06.2023).
17. New Consumer Agenda — Strengthening consumer resilience for sustainable recovery. The European Commission. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696&qid=1605887353618> (accessed: 06.07.2023).
18. Dóniel Szilógyi, Vulnerable Consumers and Financial Services in the European Union: The Position of the EU Court of Justice. *PUBLIC GOODS & GOVERNANCE* 2020. Vol. 5. No. 1. (pp. 30-36) URL: DOI 10.21868/PGnG.2020.1.3. (accessed: 10.07.2023).
19. Inclusive Service Provision. Requirements For Identifying And Responding To Consumer Vulnerability (British Standard). BS 18477:2010. URL: <https://webstore.ansi.org/standards/bsi/bs184772010> (accessed: 21.04.2023).

References

1. Fineman, Martha Albertson, Vulnerability and Inevitable Inequality (December 13, 2017). *Oslo Law Review*, Vol. 4, pp133-149, Emory Legal Studies Research Paper. URL: <https://ssrn.com/abstract=3087441> (accessed: 09.06.2023).
2. Shi, Hua & Jing, Feng & Yan, Yang & Nguyen, Bang. (2017). The Concept of Consumer Vulnerability: Scale Development and Validation. *International IJC*. Volume 41. Issue 6. pp. 769—777 <https://doi.org/10.1111/ijcs.12390> (accessed: 20.06.2023).
3. Brennan, Carol, and Martin Coppack. Consumer Empowerment: Global Context, UK Strategies and Vulnerable Consumers. *International journal of consumer studies* 32.4 (2008): 306—313. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2007.00640.x> (accessed: 26.06.2023).
4. Andreasen, Alan R. and Jean Manning (1990), «The Dissatisfaction and Complaining Behavior of Vulnerable Consumers». *The Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*. 3(1), pp. 12-20. URL: <https://www.jcsdcb.com/index.php/JCSDCB/article/view/704> (accessed: 21.06.2023).
5. Riefa, C. (2022) Protecting vulnerable consumers in the digital single market. *European Business Law Review*, 33 (4). pp. 607-634. DOI: 10.54648/eulr2022028. URL: <https://centaur.reading.ac.uk/109664/1/final%20Vulnerable%20consumers%20in%20the%20digital%20single%20market.pdf> (accessed: 09.06.2023).
6. Eleni Kaprou. The current legal definition of vulnerable consumers in the UCPD: benefits and limitations of a focus on personal attributes. 2019. URL: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/19635/5/FullText.pdf> (accessed: 09.07.2023).
7. Cartwright, Peter. «The Vulnerable Consumer of Financial Services: Law, Policy and Regulation». (2011). URL: <https://www.nottingham.ac.uk/business/who-we-are/centres-and-institutes/gcbfi/documents/researchreports/paper78.pdf> (accessed: 24.04.2023).

8. ANEC Position Paper: How to protect vulnerable consumers? 2011. URL: <https://www.anec.eu/images/Publications/position-papers/Child/ANEC-CHILD-2011-G-111final.pdf> (accessed: 06.07.2023).
9. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0083-20220528> (accessed: 30.03.2023).
10. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (accessed: 25.01.2023).
11. Poncibr, Cristina and Incardona, Rossella, The Average Consumer, the Unfair Commercial Practices Directive, and the Cognitive Revolution. *Journal of Consumer Policy Issue*, Vol. 30, No. 1, pp. 21-38, March 2007. URL: <https://ssrn.com/abstract=1084038> (accessed: 01.02.2023).
12. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 28.06.2023).
13. Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 р. № 3153-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27942> (дата звернення 28.06.2023).
14. Expert Workshop on Ways and Means to Enhance Social Protection and Reduce Vulnerability: note / by the Secretary-General. (1997: New York). 20 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/249022> (accessed: 10.07.2023).
15. General Assembly resolution 70/186, annex, para. 1. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d186_en.pdf (accessed: 03.07.2023).
16. Consumer protection needs of vulnerable and disadvantaged consumers in connection with public utilities. Note by the UNCTAD secretariat. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/cicplpd22_en.pdf (accessed: 09.06.2023).
17. New Consumer Agenda — Strengthening consumer resilience for sustainable recovery. The European Commission. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696&qid=1605887353618> (accessed: 06.07.2023).
18. Dóniel Szilógyi, Vulnerable Consumers and Financial Services in the European Union: The Position of the EU Court of Justice. *PUBLIC GOODS & GOVERNANCE* 2020. Vol. 5. No. 1. (pp. 30-36) URL: DOI 10.21868/PGnG.2020.1.3. (accessed: 10.07.2023).
19. Inclusive Service Provision. Requirements For Identifying And Responding To Consumer Vulnerability (British Standard). BS 18477:2010. URL: <https://webstore.ansi.org/standards/bsi/bs184772010> (accessed: 21.04.2023).

Pozhodzhuk R. V. The expediency of identifying vulnerable consumers in the context of differentiation of natural persons — consumers.

The article provides a scientific and legal analysis of approaches to understanding consumers' vulnerability in the context of protecting their rights. The author draws attention to the fact that the concept of the consumer includes natural persons who have various needs, are endowed with various abilities, are in a heterogeneous material situation, have different life circumstances, etc. The specified differences of natural persons in certain cases can lead to varying degrees of consumer insecurity, and therefore require a more balanced approach to the protection of these consumers. At the same time, it is indicated that usually certain groups of consumers who are particularly susceptible as participants in consumer relations are recognized as vulnerable consumers.

The purpose of the study is to substantiate the expediency of singling out vulnerable consumers due to the differentiation of natural persons — consumers.

In the study, the opinions of scientists are given regarding the impracticality of singling out vulnerable groups of consumers (instead, they propose to define a universal vulnerability that is common to all consumers). The author does not agree

with this reasoning and justifies that the differentiation of consumers and the identification of the vulnerable is necessary from the point of view of the effectiveness of their protection. Usually, legislation or legal traditions determine which consumers are vulnerable. In this way, by giving the status of «vulnerable» to a certain subject of legal relations, we ascertain his inequality, but in relation to the consumer, this is the inequality of an already unequal subject. In this case, certain levels of inequality are built up, which logically must receive specific legislative consolidation for their proper application and guarantee of consumer rights protection.

As a conclusion of the study, the author points out that the differentiation of the weak side of the consumer contract is fully justified and necessary. By creating de facto three subjects of law (consumer, average consumer, and vulnerable consumer) for specific legal relations, we provide their participants, as well as the subject of law enforcement, certain guidelines or standards that help model the behavior of the participants of these legal relations and, in case of violation of consumer rights, provide them with effective protection.

Keywords: consumer, average consumer, vulnerable consumer, differentiation of consumers, protection of consumer rights.

Порядок доступу до публічної інформації. Законодавство. Судова практика. Коментар / упоряд. О. П. Орлюк, В. С. Ковальський. Київ. Юрінком Інтер, 2022. 352 с.

ISBN 978-966-667-786-3

У збірнику наводяться нормативно-правові акти, які регулюють відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та доступу до неї. Також надаються матеріали судової практики.

Видання розраховане на практикуючих юристів, науковців, викладачів, аспірантів і студентів юридичних вищих навчальних закладів.

УДК 347.4

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-3

В. В. Цюра,доктор юридичних наук,
професор завідувач кафедри цивільного права
ННІП КНУ імені Тараса Шевченка

ІСТОТНІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ: ЦИВІЛІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

У статті здійснюється дослідження змісту (істотних умов) та специфіки укладення інвестиційних договорів крізь призму цивільно-правових нормативних і доктринальних інститутів та концепцій. Стверджується, що інвестиційні договори як складний правовий конструкт регулюється нормами та одночасно охоплює договірні положення публічного та приватного права і, відповідно, характеру, що, за відсутності єдиного кодифікованого інвестиційного акту («інвестиційного кодексу» чи закону з подібними до нього нормативними амбіціями) призводить до встановлення засад та порядку здійснення інвестування крізь призму різних правових режимів та механізмів, які регулюють умови укладання та виконання інвестиційних договорів.

З позицій цивілістичної науки та практики резюмується, що до істотних умов інвестиційних договорів, насамперед та здебільшого, прийнято відносити: дані про об'єкт інвестування, на який спрямовуються інвестиції, що може включати у себе об'єкти нерухомості, будівництва, надання певних послуг, випуск цінних паперів тощо; сума та строк (термін) інвестування, тобто відповідні фінансові зобов'язання між сторонами щодо здійснення інвестиції та отримання прибутку від них інвестором, що обмежується не лише предметними, але й темпоральними межами; тісно пов'язаний із фінансовими зобов'язаннями механізм або порядок розподілу майбутнього прибутку від інвестування, включно зі співвідношенням та умовами його розподілу.

Крім цього, автор встановлює, що до умов, які можуть бути визначені як істотні за заявою однієї сторони чи відповідно до положень профільного законодавства у відповідній сфері економічної діяльності, можливо віднести договірні положення стосовно інвестиційних гарантій і ризиків, пов'язаних із інвестуванням, наслідки для сторін змін у інвестиційному законодавстві (особливо за умов іноземного інвестування), інших непередбачуваних обставин, а також порядок вирішення спорів і засади відповідальності сторін за порушення договірних умов. Особливого значення, у зв'язку зі складною правовою природою інвестиційних договорів, його, зазвичай, фінансовою затратністю та порівняно вищою соціальною і державною значимістю, набувають деякі особливості укладення такого контракту, зокрема тривалий час здійснення переддоговірної комунікації, необхідність в окремих випадках державного погодження або іншої форми державної участі, що безпосередньо відображається на формуванні інвестиційного договору та його умов, прав та обов'язків сторін, у крайній деталізованій, об'ємній формі. Підсумовується, що для конкретного проєкту, об'єкту інвестування, саме інвестиційний договір стає його нормативною альфою та омегою, а не законодавчі приписи чи звичай ділового обороту як такі, що регулюють або «зовнішні» аспекти інвестиційної діяльності або виключно головні засади і принципи її організації, що деталізується на договірному рівні.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, істотні умови договору, об'єкт інвестиційної діяльності, права та обов'язки інвестора, інвестиційний договір, суб'єкти інвестиційної діяльності.

Постановка проблеми. Беззаперечно важливою у сучасному світі та однією з ключових складових економічного розвитку країни є інвестиції, незалежно від їх внутрішнього (національного) чи зовнішнього (іноземного) походження. Інвестиційні договори як інструмент одночасно формалізації та реалізації інвестиційної діяльності сприяє залученню інвестицій та створенню сприятливого інвестиційного клімату. В Україні, за відсутності єдиного кодифікованого інвестиційного акту («інвестиційного кодексу» чи закону з подібними до нього нормативними амбіціями) засади та порядок здійснення інвестування відображаються крізь призму різних правових режимів та механізмів, які регулюють умови укладання та виконання інвестиційних договорів.

Разом з тим, попри те, що інвестиційна діяльність може розглядатися як сфера правовідносин, які зазнають в українській правовій системі полігалузевого регулювання (зі значною часткою положень господарського, валютного, податкового, банківського, фінансового, почасти адміністративного тощо законодавства), цивілістичні аспекти власне договірної природи такої діяльності займають самостійне місце. Їх важливість можливо прослідкувати не лише у сучасній доктрині та практиці, але й безпосередньо у ключових актах нормативного регулювання здійснення інвестиційної діяльності в Україні.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1] основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є *договір (угода)* або проспект цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів). Згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 7 цього ж Закону інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучає для їх реалізації на *договірній основі* будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і

торгів; а взаємовідносини при передачі прав володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення, регулюються ними самостійно *на основі договорів*. Безперечно інвестиційні договори як складний конструкт регулюється нормами та одночасно охоплює договірні положення публічного та приватного права і, відповідно, характеру, проте з точки зору цивільного права цікаво дослідити особливості змісту та укладення таких договорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мультидисциплінарні та галузеві дослідження інвестиційних договорів у вітчизняній юридичній науці ставали предметом дослідження таких авторів як С. М. Безродна, О. Є. Блажівська, О. Ю. Бобровська, О. М. Вінник, Т. І. Гордієнко, В. В. Кафарський, О. Р. Кібенко, Т. І. Кравченко, В. М. Косак, В. В. Луць, В. Ф. Мартиненко, В. С. Мілаш, В. В. Поєдинок, А. С. Савченко, О. Е. Сімсон, В. А. Січевлюк, О. М. Чабан, Р. Б. Шишка та інших. Разом із тим, проблематика потребує подальшого глибокого наукового дослідження і аналітично-правового опрацювання з позицій сучасної теорії цивільного права.

У зв'язку з цим, **метою статті** є дослідження та встановлення змісту (насамперед, його істотних умов) та специфіки укладення інвестиційних договорів крізь призму цивільно-правових нормативних і доктринальних інститутів та концепцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед відзначимо, що під істотними умовами договору у науці цивільного права традиційно розуміють умови, що є необхідними для укладення цивільно-правових договорів певного виду, що має два наслідки: 1) за відсутності навіть однієї з таких умов цивільно-правовий договір не може вважатися укладеним; 2) у разі ж досягнення згоди щодо істотних умов, цивільно-правовий дого-

вір набирає чинності, навіть якщо взагалі відсутня згадка стосовно будь-яких інших умов [2, с. 72]. Тобто істотні умови як складова змісту договору є неодмінними атрибутами певного договору або їх типів і перебувають у безпосередньому зв'язку з його чинністю та фактом укладення. Нерідко істотні умови договору ототожнюються із імперативними або законодавчо визначеними умовами, проте абз. 2 ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) [3] тлумачить їх ширше, встановлюючи, що істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Такий самий перелік, за виключенням прямої вказівки на предмет договору як одну з його істотних умов, містить і ч. 2 ст. 180 Господарського кодексу України (далі — ГК України) [3], але додатково (також для господарських договорів) у ч. 3 цієї ж статті до істотних умов відносять предмет, ціну та строк дії договору. Зважаючи на те, що ні Закон України «Про інвестиційну діяльність», ні ЦК України та ГК України прямо не встановлюють істотних умов інвестиційних договорів (хоча роблять це побічно, про що далі) та те, що інвестиційні договори охоплюють відмінні один від одного за предметом, цілями, сферами тощо багаточисельні види контрактів, повністю узагальнити перелік істотних умов для яких не видається практично можливим. Тому варто визначити базові та низку спеціальних істотних умов, а також принципи їх виокремлення у практиці суспільних відносин на основі аналізу доктринальних та правозастосовних підходів у цьому питанні.

Так, відповідно до слухних узагальнень Р. Б. Шишки, основна ознака інвестиційного договору полягає у тому, що він: а) регулює відносини у сфері інвестиційної діяльності і між її суб'єктами як сторонами договору; б) переважно у змісті він визначений метою та завданнями інвестиційної діяльності; в) є різновидом договору у

приватній сфері; г) визнано однією із правових форм інвестиційної діяльності [5, с. 119]. Друга ознака відсилає до сутності інвестиційної діяльності, якій, на відміну від положень стосовно змісту договору, прав та обов'язків сторін, Закон України «Про інвестиційну діяльність» приділяє значно більше уваги.

На основі аналізу положень останнього Закону, зокрема тих, що стосуються здійснення інвестиційної діяльності шляхом реалізації інвестиційних проєктів, до істотних умов вже самого інвестиційного договору, можливо віднести умови щодо строку введення в дію основних фондів, кадрового забезпечення, організаційної структури та управління проєктом, розвитку інфраструктури, заходів з охорони навколишнього природного середовища, джерел фінансування проєкту і виплат за зобов'язаннями суб'єкта інвестиційної діяльності, гарантії та схема повернення інвестицій, якщо таке повернення передбачено проєктом); фінансовий план (оцінка фінансової та економічної спроможності проєкту); інформацію про ризики проєкту, запобіжні заходи і страхування ризиків у випадках, передбачених законом; прогноз економічного та соціального ефекту від реалізації проєкту; прогноз надходжень до бюджетів та державних цільових фондів; обґрунтування оцінки впливу на навколишнє природне середовище (на основі звернення до деяких положень абз. 6 ч. 3 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Трансформуючись з прогностично-планової площини інвестиційного проєкту у вже погоджені сторонами положення відповідного інвестиційного договору, ці та інші позиції і набувають характеру істотних договірних умов.

В якості більше деталізованого та конкретного прикладу законодавчого регулювання, вартим уваги є звернення до відповідних положень Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» [6]. Закон оперує поняттям спеціального інвестиційного договору, визначаючи його як укладений між Кабінетом Міністрів України, інвестором із

значними інвестиціями, заявником та органом місцевого самоврядування (у разі надання державної підтримки таким органом) договір, що визначає порядок та умови реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону). Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону за спеціальним інвестиційним договором інвестор із значними інвестиціями та заявник зобов'язуються реалізувати інвестиційний проєкт із значними інвестиціями, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом, за рахунок власних та/або залучених коштів, а Кабінет Міністрів України та орган місцевого самоврядування (якщо він є стороною спеціального інвестиційного договору) зобов'язуються в межах своїх повноважень забезпечувати стабільність умов провадження інвестором із значними інвестиціями господарської діяльності для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями та надати державну підтримку у формі та на умовах, визначених цим Законом та спеціальним інвестиційним договором. Отже, базове тлумачення змісту вказаного спеціального інвестиційного договору передбачає такі умови як стабільність провадження господарської діяльності та отримання державної підтримки відповідно до законодавства та умов такого договору.

Крім цього, ст. 13 аналізованого Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» прямо закріплює перелік істотних умов спеціального інвестиційного договору, включаючи:

1) визначення сторін та предмету спеціального інвестиційного договору, в тому числі умов та строку реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, вказівку на об'єкти інвестування, види та обсяг значних інвестицій;

2) загальний обсяг, форми та строки надання державної підтримки інвестору із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, умови та наслідки припинення надання державної підтримки такому інвестору, в тому числі порядок відшкодування інвестором розміру пере-

вищення обсягу фактично наданої державної підтримки над загальним обсягом державної підтримки, визначеним у спеціальному інвестиційному договорі;

3) права та обов'язки сторін, у тому числі зобов'язання інвестора із значними інвестиціями за інвестиційним проєктом із значними інвестиціями, а також механізми забезпечення виконання інвестором із значними інвестиціями та/або заявником зобов'язань, передбачених спеціальним інвестиційним договором (зокрема, гарантія тощо);

4) строк дії спеціального інвестиційного договору, порядок та умови набрання чинності спеціальним інвестиційним договором чи окремими його положеннями;

5) перелік земельних ділянок, необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, умови користування такими земельними ділянками та порядок їх повернення;

6) порядок погодження зміни відносин контролю над інвестором із значними інвестиціями протягом строку дії спеціального інвестиційного договору;

7) гарантії стабільності умов провадження господарської діяльності інвестором із значними інвестиціями під час реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями;

8) екологічні та соціальні вимоги до реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями;

9) порядок здійснення контролю та моніторингу виконання умов спеціального інвестиційного договору, а також порядок зміни та припинення дії спеціального інвестиційного договору, включно з достроковим припиненням;

10) відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, що випливають із спеціального інвестиційного договору та порядок вирішення спорів між сторонами.

Сущ О. П., визначаючи спеціальний інвестиційний договір як складну договірну конструкцію, що містить елементи приватно-правової та публічно-правової природи відносин, що виникають з приводу реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, та те, що

законодавець досить розширено визначив перелік істотних умов спеціального інвестиційного договору, проте й надав можливість сторонам спеціального договору за погодженням включати інші умови, все ж вказує на відсутність у нормах Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» прав та обов'язків сторін спеціального інвестиційного договору [7, с. 46—48], що, на нашу думку, також є недоліком правового регулювання відповідної договірної конструкції та інституту.

Істотні умови інвестиційного договору залежать від його виду. До прикладу, А. С. Савченко до істотних умов інвестиційного договору на будівництво житла відносить предмет, строк (порядок розрахунків) та ціну (вартість будівництва), підкреслюючи, що у інвестиційних договорах на будівництво житла обов'язково повинен зазначатися обсяг інформації щодо предмета договору: відомості стосовно інвестицій — щодо їх розміру, виду, порядку та строків внесення, а стосовно житла — дані про його місцезнаходження, розмір та технічні характеристики [8, с. 11—12]. Відзначимо, що у цій сфері діє профільний Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [9].

Значення цих та інших умов інвестиційного договору та самого договору як джерела прав та обов'язків сторін неодноразово знаходило підкріплення й у судовій практиці. У постанові Київського апеляційного суду від 5 жовтня 2021 р. у справі № 757/21711/20-ц суд дійшов висновків, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода).

При цьому, інвестиційний договір, на думку суду, як окремий вид цивільно-правових договорів може містити положення різних видів цивільно-правових договорів залежно від предмету та цілей інвестування (договору про спільну діяльність, капітального будівництва, кредитування, купівлі-продажу, довірчого управління майном). Відтак, зазначе-

ний договір передбачає як грошові, так майнові права (обов'язки) сторін договору, а істотними умови інвестиційного договору є об'єкт інвестиції, ціна інвестиції, порядок внесення інвестиції та строк виконання договору [10].

В окремих випадках аналіз судових рішень дозволяє встановити й особливості включення тих чи інших умов до істотних умов інвестиційного договору за рішенням сторін. До прикладу, у рішенні Господарського суду Волинської області від 25 березня 2019 р. у справі № 903/563/18 відзначається, що сторонами було погоджено, що істотними умовами інвестиційного договору, серед іншого, слід вважати фінансування будівництва надземного переходу від Привокзального майдану до Завокзального ринку, який стане власністю територіальної громади м. Луцька в межах, передбачених інвестиційним договором [11]. У деяких справах суд, залежно від її обставин, встановлює істотність лише однією з умов інвестиційного договору, що стала предметом спору між сторонами: у постанові Чернівецького апеляційного суду від 14 червня 2023 р. у справі № 727/5124/22 суд відзначає, що істотною умовою інвестиційного договору є предмет договору — інвестиції [12].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, на основі законодавчих положень, доктринальних підходів та судової практики, можемо встановити, що до істотних умов інвестиційних договорів, насамперед та здебільшого, прийнято відносити: дані про об'єкт інвестування, на який спрямовуються інвестиції, що може включати у себе об'єкти нерухомості, будівництва, надання певних послуг, випуск цінних паперів тощо; сума та строк (термін) інвестування, тобто відповідні фінансові зобов'язання між сторонами щодо здійснення інвестиції та отримання прибутку від них інвестором, що обмежується не лише предметними, але й темпоральними межами; тісно пов'язаний із фінансовими зобов'язаннями механізм або порядок розподілу майбутнього прибутку від інвестування, включно зі співвідношенням та умовами його розподілу.

До умов, що можуть бути визначені як істотні за заявою однієї сторони чи відповідно до положень профільного законодавства у відповідній сфері економічної діяльності, можливо віднести договірні положення стосовно інвестиційних гарантій і ризиків, пов'язаних із інвестуванням, наслідки для сторін змін у інвестиційному законодавстві (особливо за умов іноземного інвестування), інших непередбачуваних обставин, а також порядок вирішення спорів і засади відповідальності сторін за порушення договірних умов. При цьому варто зважати на складну правову природу інвестиційного договору, його, зазвичай, фінансову затратність та порівняно вищу соціальну і державну значимість, усе з чого призводить до низки особливостей укладення такого контракту, зокрема

тривалий час здійснення переддоговірної комунікації, необхідність в окремих випадках державного погодження або іншої форми державної участі, що безпосередньо відображається на формуванні інвестиційного договору та його умов, прав та обов'язків сторін, у крайній деталізованій, об'ємній формі.

Таким чином для конкретного проекту, об'єкту інвестування, саме інвестиційний договір стає його нормативною альфою та омегою, а не законодавчі приписи чи звичаї ділового обороту як такі, що регулюють або «зовнішні» аспекти інвестиційної діяльності або виключно головні засади і принципи її організації, що деталізується на договірному рівні. Такі висновки, у свою чергу, прямо корелюють із положеннями ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Список використаної літератури

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
2. Мороз О. В. Зміст цивільно-правового договору. Право і суспільство. 2022. № 2. С. 69—74.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Шишка Р. Б. Інвестиційні договори: характеристика та спроби їх класифікації. Юридичний вісник. 2014. № 4 (33). С. 118—122.
6. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
7. Суц О. П. Юридична характеристика спеціального інвестиційного договору. Право та інновації. 2023. № 1 (41). С. 40—48.
8. Савченко А. С. «Підводне каміння» істотних умов інвестиційних договорів на будівництво житла. Вісник Академії адвокатури України. 2016. Том 13. № 1 (35). С. 10—16.
9. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 р. № 978-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>.
10. Постанова Київського апеляційного суду від 05.10.2021 р. у справі № 757/21711/20-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101497683>.
11. Рішення Господарського суду Волинської області від 25.03.2019 р. у справі № 903/563/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80917179>.
12. Постанова Чернівецького апеляційного суду від 14.06.2023 р. у справі № 727/5124/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111673836>.

References

1. On investment activity: Law of Ukraine dated September 18, 1991 No. 1560-XII. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
2. Moroz O. V. Content of a civil law contract. Law and society. 2022. No. 2. Pp. 69—74.
3. Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Economic Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 436-IV. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Shishka R.B. Investment contracts: characteristics and attempts at their classification. Legal Bulletin. 2014. No. 4 (33). Pp. 118—122.
6. On state support of investment projects with significant investments in Ukraine: Law of Ukraine dated 12/17/2020 No. 1116-IX. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
7. Sush O. P. Legal characteristics of a special investment contract. Law and innovation. 2023. No. 1 (41). Pp. 40—48.
8. Savchenko A. S. «Pitfalls» of essential terms of investment contracts for housing construction. Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine. 2016. Volume 13. Number 1 (35). Pp. 10—16.
9. On financial and credit mechanisms and property management during housing construction and real estate transactions: Law of Ukraine dated June 19, 2003 No. 978-IV. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>.
10. Resolution of the Kyiv Court of Appeals dated October 5, 2021 in case No. 757/21711/20-ts. Unified state register of court decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101497683>.
11. Decision of the Commercial Court of the Volyn Region dated March 25, 2019 in case No. 903/563/18. Unified state register of court decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80917179>.
12. Resolution of the Chernivtsi Court of Appeal dated 06/14/2023 in case No. 727/5124/22. Unified state register of court decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111673836>.

Tsiura V. V. Essential Conditions and Features of Concluding Investment Contracts: a Civilistic View.

The article examines the content (essential conditions) and specifics of concluding investment contracts through the prism of civil law normative and doctrinal institutions and concepts. It is argued that investment contracts as a complex legal construct are governed by norms and at the same time cover contractual provisions of public and private law and, accordingly, of a nature that, in the absence of a single codified investment act («investment code» or a law with similar normative ambitions) leads to establishing the principles and procedure for investing through the prism of various legal regimes and mechanisms that regulate the conditions for concluding and executing investment contracts.

From the point of view of civil law science and practice, it is summarized that the essential conditions of investment contracts, first of all and mostly, include: information on the investment object to which the investments are directed, which may include real estate objects, construction, the provision of certain services, issuance of securities, etc.; the amount and term (period) of the investment, i.e. the respective financial obligations between the parties regarding the investment and the investor's profit from them, which is limited not only by substantive but also by temporal boundaries; closely related to financial obligations, the mechanism or order of distribution of future investment income, including the ratio and terms of its distribution.

In addition, the author establishes that the conditions that can be defined as significant at the request of one party or in accordance with the provisions of the relevant legislation in the relevant field of economic activity may include contractual provisions regarding investment guarantees and risks related to investment, the consequences for the parties of changes in

investment legislation (especially under the conditions of foreign investment), other unforeseen circumstances, as well as the procedure for resolving disputes and principles of liability of the parties for breach of contractual terms. Due to the complex legal nature of investment contracts, their usually significant financial cost and relatively higher social and state significance, certain features of concluding such a contract are of special importance, in particular, the long period of pre-contractual communication, the need in certain cases for state approval or other form of state participation, which is directly reflected in the formation of the investment agreement and its conditions, rights and obligations of the parties, in an extremely detailed, voluminous form. It is concluded that for a specific project, object of investment, the investment contract itself becomes its regulatory alpha and omega, and not legislative prescriptions or customs of business turnover as those that regulate either «external» aspects of investment activity or exclusively the main principles and basics of its organization, which is detailed at the contractual level.

Keywords: investment activity, essential terms of the contract, object of investment activity, rights and obligations of the investor, investment contract, subjects of investment activity.

І. В. Светлічний, Я. П. Зейкан

Практика проваджень в антикорупційних справах:
наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 452 с.

ISBN 978-966-667-763-4

У посібнику пропонується алгоритм дій адвоката, який здійснює захист у справах про антикорупційні злочини. Запропоновано рекомендації щодо підготовки до процесу, роботи з клієнтом та поведінки адвоката при розслідуванні та розгляді справ антикорупційної спрямованості. Звертається увага на окремі проблемні питання кваліфікації злочинів.

Призначено для адвокатів, суддів, прокурорів, студентів вищих закладів освіти.

УДК 347.9

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-4

О. В. Солоха,

аспірант Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України,

Голова Комсомольського міського суду

Полтавської області <https://orcid.org/0009-0002-4136-6829>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

У статті досліджено особливості застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах. Встановлено, що ефективність процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах значною мірою залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів. На теперішній час, у доктрині цивільного процесуального права відсутній єдиний підхід до розуміння юридичної природи та сутності заходів процесуального примусу. Але головним питанням залишається визначення обсягу повноважень суду, визначення меж застосування державного примусу, а також забезпечення, на доктринальному рівні, а потім і на рівні методологічної визначеності в правозастосовній практиці, уніфікованого механізму застосування примусових заходів.

Системний аналіз правового регулювання таких заходів державного примусу як привід боржника (ст. 438 ЦПК України), примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 439 ЦПК України), тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України (ст. 441 ЦПК України) і практики правозастосування на етапі виконання ухвал суду дозволяє дійти висновку про їх недостатню ефективність. Обсяг повноважень суду в частині вирішення питання щодо застосування будь-яких заходів примусового характеру повинен обмежуватися критеріями допустимості, доцільності та вимогами невідворотності настання цивільно-процесуальних наслідків, визначених в ухвалі суду. Обґрунтовано необхідність внесення змін до процесуального законодавства і запропоновано конкретні варіанти правового регулювання найбільш дієвих заходів державного примусу в процесі виконання ухвал суду. Наголошено на необхідності врахування зарубіжного досвіду правової регламентації означених процедур та розширення відповідного правового інструментарію працівників органів Державної виконавчої служби та приватних виконавців у цій сфері.

Ключові слова: ухвала суду, судові рішення, примусовий захід, примусове виконання, виконавче провадження.

Постановка проблеми. Примусове виконання ухвал у цивільних справах являє собою окрему сферу державно-управлінського регулювання та цивільно-процесуальних відносин, які поєднуються із елементами відносин з приводу примусового виконання рішень. Ефективність цієї процедури значною мірою за-

лежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти та всебічності виконання. При цьому, застосування примусу в процесі виконання ухвал є не самоціллю, а реакцією з боку держави на неправомірну поведінку учасників провадження. Важливо щоб заходам примусу передую-

ли засоби переконання, роз'яснення, стимулювання. Ухвалення судом відповідного рішення про застосування примусового заходу повинно обґрунтовуватися низкою об'єктивних підстав, які повинні відповідати критеріям доцільності з точки зору неможливості вирішення ситуації в інший спосіб без застосування примусового заходу. При чому ці критерії мають бути об'єктивними, тобто підтверджуватися фактами, в тому числі доказами, викладеними в клопотанні про застосування такого заходу.

Цей механізм є складним, передбачає наявність великої кількості складових елементів та на теперішній час не має системного регулювання ні в Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК України), ні в законодавстві у сфері виконавчого провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування примусових заходів під час примусового виконання судових рішень у цивільних справах було предметом дослідження таких вчених як С. Бичкова, В. Комаров, О. Штефан, В. Тertiшніков, В. Кройтор, М. Гетьманцев, Н. Сергієнко та ін. Проте у доктрині цивільного процесуального права все ж недостатньо дослідженою залишається проблематика особливостей застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал суду. Чинне законодавче регулювання примусових заходів при виконанні ухвал на цій стадії має суттєві недоліки, які не дозволяють повною мірою розкрити їх потенціал.

Метою дослідження є визначення проблем застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал суду в цивільних справах та розробка відповідних законодавчих пропозицій їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Примусове виконання ухвал можливе щодо будь-якої ухвали, яка постановляється судом в цивільній справі та передбачає наявність обов'язку відповідача, позивача чи третьої сторони вчинити дії з метою всебічного вирішення цивільно-правового конфлікту. Якщо існує такий обов'язок в резолютивній час-

тині, то така ухвала може бути виконана в спосіб, який накладає додаткові зобов'язання на боржника, що пояснюється вже специфікою відносин в сфері виконавчого провадження. Отже, до того моменту, поки виникає можливість чи необхідність примусового виконання ухвали відносини між сторонами у справі, учасниками у справі та судом регулюються цивільно-процесуальним законодавством. Як тільки виконання ухвали не здійснюється особою добровільно у встановлений спосіб та строки, тоді він набуває правосуб'єктність учасника відносин з приводу виконавчого провадження, а ухвала виконується в примусовому порядку.

Слід зауважити, що окрім власне примусового виконання ухвал, які вже постановлені судом, ним можуть постановлятися також ухвали, яким суд зобов'язує в межах існуючого виконавчого провадження або в межах існуючого обсягу зобов'язань особи, які визначені в ухвалі, (наприклад, при затвердженні мирової угоди), нею не виконуються. Тому, суд постановляє ухвали, якими застосовує додаткові заходи державного примусу, серед яких найбільш дієвими ми вважаємо: 1) привід боржника (ст. 438 ЦПК України); 2) примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 439 ЦПК України); 3) тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України (ст. 441 ЦПК України) [1].

На теперішній час у науці цивільного процесуального права відсутній єдиний підхід до розуміння юридичної природи та сутності заходів процесуального примусу. С. Бичкова [2, с. 319], В. Комаров [3, с. 374], В. Тertiшніков [4, с. 132] схильні розглядати процесуальний примус як спосіб забезпечення порядку та недопущення прав учасників процесу. М. Гетьманцев [5, с. 73] О. Штефан [6, с. 117], В. Кройтор [7, с. 38] пропонують розуміти процесуальний примус як форму цивільної процесуальної відповідальності за недотримання встановлених правил судочинства.

Вважаємо, що головне питання, яке виникає під час реалізації таких приму-

сових заходів за ухвалами суду у цивільних справах стосується визначення обсягу повноважень суду, визначення меж застосування державного примусу, а також забезпечення, на доктринальному рівні, а потім і на рівні методологічної визначеності в правозастовчій практиці, уніфікованого механізму застосування примусових заходів.

Досліджуючи привід боржника в процесі примусового виконання ухвал суду, слід констатувати його недостатню ефективність та оперативність. Системний аналіз положень ст. 438 ЦПК України демонструє обмеженість суб'єктів виконання ухвали про привід боржника виконавцями. З об'єктивних причин відсутності належного правового інструментарію у виконавців для фактичної реалізації приводів, останні змушені в подальшому залучати до їх виконання органи національної поліції. Чинна норма визначає занадто бюрократизовану процедуру виконання приводу і до виконання ухвали про привід доцільно залучати не виконавців, а саме органи Національної поліції України, при чому оминаючи інстанцію Державної виконавчої служби чи приватного виконавця. Тобто ми пропонуємо передбачити можливість прямого спрямування ухвали про привід боржника або привід особи-відповідача, до ухвалення рішення по суті. Також, відповідно до ч. 2 ст. 438 ЦПК України [1] суд має витребувати дані про боржника у виконавця, але це теж не завжди ефективно, оскільки найкраще обізнаним про місце перебування боржника може бути стягувач, тобто позивач. Іншими словами пропонується суттєво розширити також джерела визначення судом потенційного місця проживання або перебування особи, щодо якої застосовується примусовий привід до суду. Зібравши всю інформацію, суд постановляє ухвалу, яку спрямовує до органів Національної поліції України через судового розпорядника в той же день, а сама ухвала підлягає виконанню протягом двох днів. При цьому в ухвалі слід зазначити, що у випадку неможливості її виконання через відсутність боржника або

відповідача (тобто особи, яка підлягає примусовому приводу) за адресами вказаними в ухвалі, органи Національної поліції повинні оголосити таку особу наступного ж дня у розшук.

Враховуючи викладене вище, нами обґрунтовується необхідність викладення ст. 438 ЦПК України у такій редакції:

«Стаття 438. Оголошення розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід боржника.

1. Застосування примусових заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, привід відповідача та/або боржника оголошуються за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника або дитини або за останнім відомим місцем їх перебування.

2. Суд витребує від сторін у справі, учасників справи, виконавця та/або органів Національної поліції за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника та/або дитини необхідні документи для вирішення питання про примусовий привід чи оголошення розшуку.

3. Суд постановляє ухвалу про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника протягом трьох днів з моменту знаходження такого клопотання від позивача або виконавця.

4. В той же день через судового розпорядника ухвала про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника передається в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції.

5. Ухвала про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника виконується органами Національної поліції протягом двох днів з дня надходження. У випадку, якщо за вказаними в ухвалі адресами не вдалося знайти відповідача, боржника або дитину, то наступного дня після закінчення строку на її виконання особа, вказана в ухвалі оголошується органами Національної поліції в розшук».

Більш суперечливим, але і більш дієвим з точки зору досягнення цілей

цивільного судочинства є такий захід примусового виконання ухвали суду як примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи. Системний аналіз положень ст. 439 ЦПК України [1], якою регулюється цей інститут цивільно-процесуального права демонструє наступні суттєві недоліки його практичного забезпечення:

— по-перше, ч. 1 цієї статті визначає доволі широке, як для цілей цивільного судочинства коло осіб, у житло яких може бути дозволено доступ судом в примусовому порядку. Зокрема абсолютно незрозумілим в межах виконання конкретного виконавчого документу, за яким особа є боржником, є надання суду повноважень з вирішення питання про доступ до житла третіх осіб, які є боржниками без відкриття виконавчого провадження, без пред'явлення відповідних документів (судових рішень про визнання боргу) для суду;

— по-друге, незрозумілим є обмежене коло осіб, які мають право подавати подання про проникнення в житло боржника. Так, у випадку якщо мова йде про проникнення в житло з метою розшуку чи відібрання дитини, цілком логічним вбачається наділення повноваженнями в частині звернення до суду з відповідним клопотанням позивача, стягувача чи одного з батьків такої дитини;

— по-третє, ст. 439 ЦПК України жодним чином не визначає обґрунтування, достатність та допустимість прийняття судом обставин, які є підставою для задоволення клопотання про проникнення в житло відповідача та/або боржника. Ми свідомо зауважуємо на тому, що реалізація судом такого повноваження, передбаченого ст. 439 ЦПК України може відбуватися на етапі до ухвалення судового рішення, яким цивільно-правовий конфлікт вирішується по суті, а тому така ухвала може бути ухвалена судом до моменту зміни процесуального статусу відповідача на боржника.

Слушним також є питання, що підіймається І. Літвіною, щодо того, що не кожне приміщення, в якому може знаходитися майно, особа або дитина, може

вважатися житлом, а тому, на думку дослідниці, недоцільно застосовувати саме поняття «примусове проникнення в житло», оскільки в такий спосіб відбувається обмеження кола місць в якій можуть примусово проникати виконавці або органи Національної поліції [8, с. 85—86]. Ю. Орлов також зазначає, що обмежувати коло місць, в які можуть проникати виконавці та органи Національної поліції з метою виконання ухвали суду чи судового рішення недоцільно. Житло, якщо брати загальні ознаки цієї категорії об'єктів нерухомості, все ж таки має суттєві відмінності від пристосованих до проживання фактично об'єктів нерухомості, які формально такий статус не набули [9, с. 76].

Аналізуючи позицію дослідників, ми також доходимо висновку, що обмежуючи категорією «житло», законодавець зменшує можливості для реального виконання судового рішення чи досягнення цілей цивільного процесу, враховуючи доволі вузьку категорію об'єктів нерухомості, які підпадають під такі ознаки. Нами пропонується застосування категорії «об'єкт нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження». В такому випадку ми розширюємо можливості з фактичного доступу до майна боржника, відповідача або до місця перебування дитини чи самої особи, щодо якої виникає необхідність примусового приводу до суду. Розкриваючи зміст ст. 439 ЦПК України ми констатуємо те, що постановлення ухвал про примусове проникнення в житло має на меті реальне виконання судового рішення шляхом отримання доступу до речей належних відповідачу, боржнику або третім особам, у яких є майнові зобов'язання перед боржником. Такі речі зберігаються не обов'язково в житлі особи, а тому сутність та зміст обсягу правомочних повноважень осіб, на яких покладається обов'язок примусового виконання таких рішень не може обмежуватися доступом виключно в помешкання особи.

Слушним є також зауваження Д. Іщенко, який вказує, що «процесуальне зако-

нодавство не вказує на те, що саме має дослідити суд під час вирішення питання про примусове проникнення до житла боржника. Єдина спеціальна вимога, яка висувається для розгляду такого питання стосується вмотивованості рішення» [10, с. 96—98]. Н. Сергієнко з цього приводу звертає увагу на те, що сучасний законодавець не визначив жодної підстави чи обставини встановлення чи з'ясування яких давало б можливість суду беззаперечно приймати рішення про застосування заходів з примусового доступу до житла відповідача, боржника чи третьої особи [11, с. 354].

Тези зазначених вчених демонструють, що суди під час вирішення цього питання наділяються доволі широкими дискреційними повноваженнями, що все ж таки потребують обмеження в силу того, що вмотивованість рішення про примусове проникнення до житла особи є рішенням, яке обмежує конституційні права особи, і хоча це обмеження виправдане, його застосування повинно бути вмотивовано.

На нашу ж думку суд повинен враховувати такі обставини:

— докази відсутності відповідача, боржника за відомими судом або виконавцю адресами із відповідним підтвердженням про повернення судових та інших відправлень;

— докази відсутності боржника за місцем проживання, що підтверджується актами відвідування виконавця за місцем його реєстрації та відомими місцями перебування;

— докази та інформація, отримана від дільничних офіцерів поліції про відсутність особи за вказаними та відомими адресами;

— докази наявності на праві власності, відання, користування чи будь-якого іншого майнового права об'єктів нерухомості в особи, що зареєстроване у встановленому законом порядку.

За наявності такої сукупності фактів суд може постановити вмотивоване рішення, в якому одночасно визначить необхідність примусового проникнення в приміщення, які належать відповідачу,

боржнику та/або третім особам, а також визначить кількість та адреси цих приміщень.

Враховуючи викладене вище нами видається доцільним внести певні уточнення до ст. 439 ЦПК України, виклавши її у такій редакції:

«Стаття 439. Вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи.

1. Питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння відповідача, боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця або іншої заінтересованої сторони у справі, права якої порушуються, або за зверненням позивача, стягувача.

2. Суд розглядає питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння відповідача, боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, на підставі наявних доказів про місце перебування такого майна, місцезнаходження особи, дитини або місцезнаходження житла чи іншого нерухомого майна.

3. Суд розглядає питання, зазначене в частині першій та частині другій цієї статті на підставі: доказів про відсутність відповідача, боржника — фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитини за відомими судом чи виконавцям адресами вказаними в матеріалах справи; доказів про наявність житла, іншого володіння, інших об'єктів нерухомості речові права на які зареєстровані у встановленому законом порядку; інформації дільничних інспекторів поліції стосовно відомих місць перебування осіб вказаних в частині один та частині два цієї статті.

4. Суд розглядає клопотання, зазначене в частині першій цієї статті, негайно, але не пізніше наступного дня з дня його надходження до суду, без повідомлення (виклику) сторін та інших заінтересованих осіб.

5. В той же день через судового розпорядника ухвала про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи передається виконавцю та в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції».

Доволі дієвим елементом системи забезпечення примусового виконання рішення суду, в тому числі й ухвал суду є застосування судом тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України. С. Фурса та Є. Фурса розглядають його передусім як запобіжний і стимулюючий фактор для забезпечення належного виконання зобов'язань [12, с. 107]. І дійсно, цей інструмент має доволі широке використання і не може вважатися повною мірою інститутом доктрини цивільно-процесуальної науки. Натомість саме його ефективність та широке застосування в сучасній практиці примусового виконання всіх без виключення судових рішень перетворило його на важливий та невід'ємний елемент і в цивільному процесі. Правова природа тимчасового обмеження полягає в тому, що на сторону цивільного процесу може покладатися встановлене державою обмеження права на вільне пересування. Це є фундаментальним правом людини і громадянина, а тому його обмеження може відбуватися виключно в межах, спосіб та обсягах встановлених законодавством. Так само, як і з правом на недоторканність житла право на вільне переміщення, в тому числі за межі України може обмежуватися у випадку якщо особа зловживає своїми процесуальними правами, нехтує обов'язки та не виконує або ухиляється від виконання судового рішення.

Вважаємо, що з метою підвищення ефективності виконання ухвал суду та інших судових рішень законодавцю слід розглянути також можливість імплементації нових примусових заходів у ЦПК України. Зокрема, в Англії та Уельсі Від-

повідно до ч. Правил цивільного процесу 1988 р. [13] застосовуються також такі заходи як накази про отримання інформації за судовими рішеннями та остаточні накази про борг третьої сторони. Перший захід являє по суті допит у суді на стадії примусового виконання судового рішення з метою уточнення відомостей про будь-яку власність і зайнятість боржника, відомості про роботодавця, включаючи заробітну плату, подробиці будь-якого додаткового доходу, реквізити банківських рахунків і поточних залишків, відомості про будь-яких утриманців або витрати з їхніх доходів та ін. Другий захід полягає у постановленні судом спеціального судового рішення, що зобов'язує третю сторону сплатити стягувану за судовим рішенням — а) суму будь-якої заборгованості, що має бути сплачена або нарахована боржнику за рішенням суду від третьої сторони; б) стільки цього боргу, скільки достатньо для погашення боргу за рішенням суду та витрат стягувача за рішенням суду щодо заяви.

З іншого боку, при вирішенні питання «правової трансплантації» окремих правових норм та інститутів слід зважати на готовність держави-реципієнта до таких змін. Зважаючи на достатньо низький рівень правової культури та поваги до судової влади в Україні, а також досить негативну практику застосування ст. 384—385 КК України слід досить стримано оцінювати реальну ефективність допиту боржників в суді на стадії примусового виконання судових рішень.

Висновки. Отже, основним питанням реалізації примусових заходів за ухвалами суду у цивільних справах є визначення обсягу повноважень суду, визначення меж застосування державного примусу, а також забезпечення, на доктринальному рівні, а потім і на рівні методологічної визначеності в правозастовчій практиці, уніфікованого механізму застосування примусових заходів. Досліджуючи процедуру виконання ухвал у цивільних справах ми доходимо висновку, що ефективність їх виконання залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти

та всебічності виконання. Такий механізм є складним, передбачає наявність великої кількості складових елементів та вочевидь не має системного регулювання нормами ні ЦПК України, ні законодавства в сфері виконавчого провадження. Вважаємо, що удосконалення механізму застосування примусових заходів під час

виконання ухвал суду має включати в себе зміни в їх правовому регулюванні та можливу імплементацію нових примусових заходів з метою розширення процесуального інструментарію впливу на недобросовісних боржників.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9237>.
2. Цивільне процесуальне право України: підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ: Атіка, 2009. 760 с.
3. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, Д. Д. Луспенник та ін.; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків: Харків юридичний, 2008. 925 с.
4. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України їх: наук.-практ. комент. 5-те вид., переробл. та допов. Харків: ФІНН, 2010. 628 с.
5. Гетманцев М. Заходи процесуального примусу як засоби реалізації цивільної процесуальної відповідальності // Юридична Україна: щомісячний правовий часопис. 2011. № 5. С. 71—77.
6. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. / Мін-во освіти і науки України. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 358 с.
7. Лукіна І. М., Кройтор В. А. Цивільна процесуальна відповідальність: проблеми галузевої класифікації: монографія. Донецьк: Ноулідж, Донец, від-ня, 2013. 480 с.
8. Літвінова І. Ф. Забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи в кримінальному процесі: [монографія]. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 230 с.
9. Орлов Ю. Ю. Визначення поняття «житло» в контексті обмеження права на його недоторканність під час оперативно-розшукової діяльності. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2007. № 5. С. 73—77.
10. Іщенко Д. Правові аспекти розгляду судами України подань щодо примусового проникнення до житла чи іншого володіння боржника у виконавчому провадженні. Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки. 2018. том 2. С. 93—99.
11. Сергієнко Н. Вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні. Юридичний вісник. 2014. № 4. С. 351—355.
12. Фурса, С. Я., & Фурса, Є. І. (2014). Актуальні питання тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника, який ухиляється від виконання рішення: теорія і практика. Бюлетень Міністерства юстиції України, (10), 103—112.
13. The Civil Procedure Rules 1998. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules>.

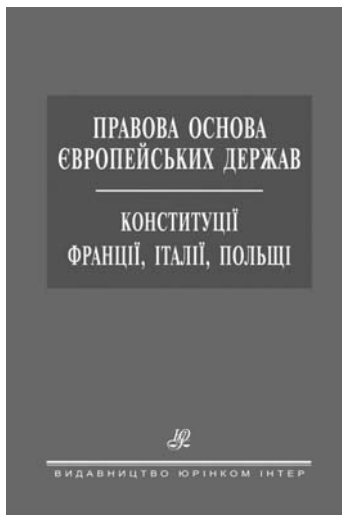
Solokha O. V. Peculiarities of application of coercive measures in the course of enforcement of judgements in civil cases.

The article examines the peculiarities of application of coercive measures in the course of enforcement of judgments in civil cases. It is established that the effectiveness of the procedure for enforcement of court rulings in civil cases largely depends on the efficiency of the mechanism for applying coercive measures. At present, the doctrine of civil procedure law lacks a unified approach to understanding the legal nature and essence of procedural coercive measures. However, the main issue is to determine the scope of the court's powers, to define the limits of the use of state coercion, and to ensure, at the doctrinal level and then at the level of methodological certainty in law enforcement practice, a unified mechanism for the application of coercive measures.

A systematic analysis of the legal regulation of such measures of state coercion as summoning a debtor (Article 438 of the Code of Civil Procedure of Ukraine), forced entry into a person's home or other property (Article 439 of the Code of Civil Procedure of Ukraine), temporary restriction of the right to travel outside Ukraine (Article 441 of the Code of Civil Procedure of Ukraine) and law enforcement practice at the stage of execution of court rulings leads to the conclusion that they are not effective enough. The scope of the court's powers to decide on the application of any coercive measures should be limited by the criteria of admissibility, expediency and the requirements of inevitability of civil procedural consequences set out in the court's decision. The author substantiates the need to amend the procedural legislation and proposes specific options for legal regulation of the most effective measures of state coercion in the process of enforcement of court rulings. The author emphasises the need to take into account the foreign experience of legal regulation of these procedures and to expand the relevant legal tools for employees of the State Enforcement Service and private enforcement officers in this area.

Keywords: court order, court decision, coercive measure, enforcement, enforcement proceedings.

Правова основа європейських держав. Конституції Франції, Італії, Польщі / за відп. ред. В. М. Шаповала. Київ. Юрінком Інтер. 2023. 148 с.

ISBN 978-966-667-801-3

У пропонованій книзі зібрано історичні нариси, прокоментовано конституційні акти провідних європейських держав, до яких належить Франція, Італія, Польща. Така збірка є першим прикладом інформаційно-правового забезпечення громадян європейськими зразками конституційних актів, структури державних органів, їх повноважень та відповідальності. В ній надано тексти конституцій, що дозволяє сприйняти та порівняти їх з вітчизняним Основним Законом. Доля кожного конституційного акту втілює історію етнодержавознавства, що вказує на наступність правової цивілізації кожної держави, її розвиток та стабільність правої культури європейського рівня. До чого власне і прагне наша держава — Україна.

УДК 347.91

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-5

С. В. Щербак,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету

ПРЕЮДИЦІЯ СУДОВИХ АКТІВ, УХВАЛЕНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОВЕДЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена дослідженню преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у справі про адміністративне правопорушення. Визначено, що завдяки інституту преюдиції, потерпіла особа, чії права були порушені кримінальним правопорушенням, вправі в наступному, після набрання вироком законної сили, звернутися до суду з позовом за правилами цивільного судочинства та в рамках іншого процесу стягнути на свою користь відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Обґрунтовано визначення меж дії преюдиції колом преюдиціальних обставин та колом осіб, яких стосуються ці обставини. Під проявом преюдиції за об'єктом слід розуміти коло обставин, яким надається преюдиціальний характер. Прояв преюдиції за суб'єктом дає можливість з'ясувати, стосовно кого судом були встановлені певні факти преюдиціального характеру, а також установити осіб, на яких поширюється дія преюдиціального судового рішення. Зроблено висновок про міжгалузевий характер преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення (вироку суду в кримінальному провадженні, ухвали про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності та постановою суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили), дія якої поширюється на декілька галузей права. Обґрунтовано, що у контексті теорії доказового права для цивільного судочинства кримінальна преюдиція чи преюдиція з адміністративного правопорушення означає звільнення позивача від доведення фактів, вже встановлених вироком чи ухвалою суду (про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності) у кримінальному провадженні або постановою у справі про адміністративне правопорушення, однак не в повному обсязі, а лише у окреслених законом межах. Здійснено аналіз генези преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у справі про адміністративне правопорушення, починаючи з ЦПК УРСР 1963 р. по даний час та зроблено висновок про те, відбулася еволюція преюдиції у цивільному судочинстві та суттєве розширення її меж шляхом визначення, крім вироку суду, ще й інших судових актів: постановою суду у справі про адміністративне правопорушення та ухвал про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності. Розкрито суттєві особливості преюдиціального зв'язку між попереднім вироком, ухвалою чи постановою суду, та розглядуваною цивільною справою, та його межі залежно від виду юрисдикції. Розкрито об'єктивні та суб'єктивні межі преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне

правопорушення, має встановлені процесуальним законодавством Об'єктивні межі преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення, визначені обов'язковістю для суду, що розглядає цивільну справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалені ці судові акти, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою. Суб'єктивні межі преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення чітко визначені процесуальним законом, зокрема, преюдиція судових актів діє незалежно від того, чи співпадають учасники кримінального судочинства з учасниками цивільної справи (на відміну від преюдиціальності судових рішень у цивільних справах, де це мають бути ті самі особи або хоча б одна з них). Визначено поняття преюдиції судових актів, ухвалених в порядку кримінального судочинства та у справі про адміністративне правопорушення, що означає неможливість спростування обставин, встановлених такими судовими рішеннями, при розгляді іншої цивільної справи про наслідки їх дій чи бездіяльності в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони даною особою. Виявлено проблемні аспекти, які виникають у судовій практиці при вирішенні судами допустимості преюдиції судових актів, ухвалених в порядку кримінального судочинства та у справі про адміністративне правопорушення. Запропоновано із урахуванням більш широкого значення тлумачення терміну доведення, що включає в себе й доказування, застосовувати у теорії доказового права при дослідженні преюдиції словосполучення не звільнення від доказування, а звільнення від доведення.

Ключові слова: преюдиція, міжгалузева преюдиція, вирок суду, цивільне судочинство, звільнення від доведення, звільнення від доказування, підстави звільнення від доведення, факти, що не підлягають доведенню.

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні потерпілій особі не завжди вдається при ухваленні судового рішення отримати й задоволення за цивільним позовом, який може бути залишений судом без розгляду, не прийнятий судом через порушення строків його подання, передбачених КПК України, або взагалі не подаватися для спільного розгляду з обвинувальним актом. В таких випадках наука цивільного процесу має в своєму арсеналі інститут преюдиції, завдяки якому потерпіла особа, чії права були порушені кримінальним правопорушенням, вправі в наступному, після набрання вирокком законної сили, звернутися до суду з позовом за правилами цивільного судочинства та в рамках іншого процесу стягнути на свою користь відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням,

Межі дії преюдиції визначаються колом преюдиціальних обставин та колом осіб, яких стосуються ці обставини. Під проявом преюдиції за об'єктом слід розуміти коло обставин, яким надається преюдиціальний характер. Прояв преюдиції

за суб'єктом дає можливість з'ясувати, стосовно кого судом були встановлені певні факти преюдиціального характеру, а також установити осіб, на яких поширюється дія преюдиціального судового рішення [1, с. 123].

Преюдиція судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення (вироку суду в кримінальному провадженні, ухвали про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності та постанови суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили) є прикладом міжгалузевої преюдиції, дія якої поширюється на декілька галузей права. Характерними їх особливостями є те, що об'єкт і суб'єкт їх складу чітко визначені нормами цих галузей, при цьому всі елементи складу містяться в нормах однієї галузі, а суб'єкт або (і) об'єкт також закріплені і в нормах іншої правової галузі [2].

У контексті теорії доказового права для цивільного судочинства кримінальна преюдиція чи преюдиція з адміністра-

тивного правопорушення означає звільнення позивача від доведення фактів, вже встановлених вироком чи ухвалою суду (про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності) у кримінальному провадженні або постановою у справі про адміністративне правопорушення, однак не в повному обсязі, а лише у окреслених законом межах.

Слід зауважити, що останнім часом межі зазначених преюдицій зазнали трансформацій: спочатку — із прийняттям ЦПК України 2004 р. через встановлення нових правил доказування та доведення у цивільному процесі, а надал — у зв'язку із масштабним оновленням процесуальних кодексів у 2017 році, втім наукові дослідження з даної проблематики практично відсутні. Окреслена проблематика, наряду із теоретичним значенням, перш за все носить прикладний характер та відображується у судовій практиці, що значно впливає на ефективний захист прав осіб, порушених у результаті вчинення кримінального чи адміністративного правопорушення. Крім новел, які відбулися у цивільному судочинстві, слід враховувати й те, що з прийняттям нового КПК України 2012 р. змінилися концептуальні підходи до доказування у кримінальному провадженні (у зв'язку з чим запроваджено інститут недопустимості доказів), та реалізації засад кримінального судочинства, що викликає потребу дослідження узгодження між собою різногалузевих процесуальних норм, а також впливає на правильне визначення судами допустимості преюдицій судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні, при розгляді цивільних справ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття преюдиції та преюдиціальності, а також преюдиціального зв'язку розкрито у працях вітчизняних вчених В. В. Масюка, І. І. Осипової, Ю. В. Навроцької, В. П. Феннича, втім особливості преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у справі про адміністративне правопорушення потребують більш детального

з'ясування та нового бачення у світлі розвитку сучасного процесуального права.

Виклад основного матеріалу. Генеза преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальній справі (наразі — кримінальному провадженні) та постанов у справі про адміністративні правопорушення, що відбулася з часів радянського минулого і до сьогодення, свідчить про еволюцію преюдиції у цивільному судочинстві та суттєве розширення її меж.

Так, ЦПК УРСР 1963 р. [3] у контексті досліджуваного питання містив дві статті, присвячені преюдиції, виокремлюючи преюдицію вироку суду у кримінальній справі (ст. 31 цього кодексу) та інші підстави звільнення від доказування (ст. 32 кодексу), до яких були віднесені загальновідомі обставини, факти, встановлені судовим рішенням та факти, які згідно із законом припускаються встановленими, обмежуючи преюдицію виключно вироком суду у кримінальній справі та виключаючи таким чином преюдицію за іншими судовими рішеннями.

Конструкція ст. 31 ЦПК УРСР 1963 р. була сформульована у аспекті розуміння преюдиції вироку суду, який набрав законної сили як обов'язковості такого вироку для суду, який розглядає цивільну справу про цивільно-правові наслідки дій особи, однак в тій частині, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони даною особою.

Натомість щодо рішення суду у цивільній справі у ч. 2 ст. 32 ЦПК УРСР зазначалося, що «факти, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили по одній цивільній справі, не доводяться знову при розгляді інших цивільних справ, в яких беруть участь ті самі особи».

При структуруванні ЦПК України від 18.03.2004 р. [4] вирок суду у кримінальній справі як підстава звільнення від доказування вже не викладався окремою статтею, а був включений до статті 61 ЦПК України (частиною 4), хоча законодавець сутнісно знову сформулював вирок у кримінальній справі через його часткову обов'язковість для суду, що розглядає цивільну справу, та звільнив від доказування обставин, встановлених судовим рішенням у цивільній, господар-

ській або адміністративній справі, що набрало законної сили, тих самих осіб або особи, щодо якої були встановлені такі обставини.

Так, з приводу вироку суду у ч. 4 ст. 61 ЦПК України було зазначено, що «вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою».

Крім преюдиції вироку суду у кримінальній справі, у наведеній статті кодексу з'явився ще один судовий акт як підстава для звільнення від доказування — це постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, що дозволило заінтересованим особам реалізувати право на звернення з позовом про відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням, в порядку цивільного судочинства у разі встановлення судом самого факту адміністративного правопорушення та його вчинення певною особою. Сучасна судова практика сформувалася таким чином, що суд у постанові у справі про адміністративне правопорушення встановлює вину особи (яка віднесена до суб'єктивної сторони правопорушення) у вчиненні нею адміністративного правопорушення, причому преюдиція зберігатиме свою дію як у разі застосування судом адміністративного стягнення до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, так і у разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення (наприклад, за спливом строку притягнення особи до адміністративної відповідальності). Якщо суд закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення і не встановив певних фактів чи вини особи, або закриття його за відсутністю складу адміністративного правопорушення, така постанова не матиме жодного преюдиціального значення.

Не матиме преюдиціального значення постанова у справі про адміністративне правопорушення, винесена не судом, а

іншим органом, навіть і в разі, якщо нею будуть встановлені певні факти.

Відповідне законодавче виокремлення судових актів, ухвалених у різних юрисдикціях, дозволило вченим сформулювати класифікацію преюдиціальних фактів за об'єктом преюдиції на дві основні групи:

— обставини, встановлені рішенням суду, яке набрало законної сили, з цивільної, господарської справи, чи рішенням з адміністративної справи;

— обставини встановлені вироком у кримінальній справі чи постановою суду у справі про адміністративне правопорушення щодо того, чи мали місце певні дії та чи вчинені вони конкретною особою [5, с. 12].

Найбільш поширеними прикладами реалізації міжгалузевої преюдиції на той час називали цивільно-правові спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної в результаті вчиненого злочину або адміністративного правопорушення. Насамперед у судовій практиці до них відносили цивільні справи про відшкодування матеріальної/моральної шкоди, завданої в результаті дорожньо-транспортної пригоди. Рідше це були справи, які ґрунтувалися на вироках суду у злочинах проти власності. Навпаки, іншим прикладом може служити ситуація, коли висновок про існування факту аліментного зобов'язання, винесений судом по сімейному спору, слугує преюдицією і у вирішенні питання про внесенні відомостей до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 КК України — ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

Згодом межі преюдиції судових актів кримінального провадження розширилися у зв'язку із уніфікацією процесуального законодавства при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. [6].

Редакція ст. 82 ЦПК України у ч. 6 (яка й на даний час є чинною) визначає, що «вирок суду в кримінальному прова-

дженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постановою суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постановою суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою».

Отже, серед переліку підстав звільнення від доказування, поряд із вирокіом суду та постановою у справі про адміністративне правопорушення, з'явився ще один процесуальний документ, що ухвалюється в рамках кримінального судочинства — це ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності, термін «цивільно-правові наслідки» став трактуватися як «правові наслідки», а крім дій особи, щодо якої ухвалено вирок, ухвалу або постанову суду, преюдиція стала охоплювати й бездіяльність такої особи.

Це означає, що підхід, за якого «у справах, які розглядаються в порядку цивільного судочинства та не пов'язані з відповідальністю особи, в жодному разі не може бути ніяких преюдиціальних фактів, які встановлені вирокіом у кримінальній справі чи постановою у справі про адміністративне правопорушення» [1, с. 142]. був переглянутий. Трансформація з «цивільно-правових наслідків» на «правові» позначилася можливістю визнавати преюдиціальними обставини, які не впливають на вирішення питання відшкодування шкоди, однак є суттєвими при обґрунтуванні позовних вимог, що може вплинути на висновок суду щодо задоволення позовних вимог. Наприклад, у цивільній справі про визначення місця проживання дитини разом із матір'ю позивачка надала суду постанову суду про закриття адміністративного правопорушення за ст. 173¹ КУпАП щодо її свекра, з якої вбачалося, що суд визнав його винним у скоєнні домашнього насильства, що полягало у позбавленні по-

зивачки права проживання у його будинку, де залишилася проживати з батьком її малолітня дочка, на обґрунтування доводів позивачки щодо причин проживання малолітньої дитини з батьком та відмови батька передати дитину матері. Не зважаючи на закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, суд дослідив постанову в судовому засіданні та навів її зміст у своєму рішенні у цивільній справі, що стало вагомою підставою для задоволення позовних вимог.

З наведеного прикладу вбачається, що суб'єктивні межі постанови у справі про адміністративне правопорушення є доволі широкими та не ставляться в залежність від того, чи є учасники кримінального судочинства учасниками цивільної справи.

Враховуючи комплексність розгляданого питання, слід зважати на динаміку розвитку процесуальності — як у сфері цивільного судочинства, так і у кримінально-правовій та кримінально-процесуальній площині.

Теорія доказового права, сучасні тенденції доказування та доведення, нові правила подання доказів, стандарт доказування та судова правотворчість зумовлюють й більш сучасні підходи щодо підстав звільнення учасників справи від доказування, та свідчать про перехід від терміну «правові преюдиції» до більш вузького — «судові преюдиції» [7, с. 288].

Прийняття ЦПК України 2004 р. ознаменувалося й розвитком науки цивілістичного процесу та її нових теорій, тісно пов'язаних із процесом доказування, однією з яких є теорія доведення, яка ґрунтується на слові «довід», в той час як теорія доказування витікає зі слова «доказ» [8, с. 10].

У даному контексті із урахуванням більш широкого значення тлумачення терміну доведення, що включає в себе й доказування, уявляється більш доцільним застосування сполучення не звільнення від доказування, а звільнення від доведення, який у сучасних підручниках

з цивільного процесу викладається саме за такого підходу [9, 370]. Як слушно зазначає С. Я. Фурса [9, 363], процес доведення слід сприймати як цілеспрямований на суддю обмін інформацією про кваліфікацію правовідносин згідно з нормами законодавства, про юридичні обставини справи, процесуальні дії тощо, який відбувається між всіма особами, які беруть участь у цивільному процесі, а також на подання відповідних доказів. Особи, які беруть участь у справі, можуть висувати доводи, якими підкреслювати або спростовувати значення певної інформації про обставини справи, що безумовно впливає на суб'єктивне сприйняття цих обставин судом.

Розглядаючи преюдиціальний зв'язок між попереднім вирокком, ухвалою чи постановою суду, та розглядуваною цивільною справою, слід зважати на його суттєві особливості та межі залежно від виду юрисдикції.

Якщо цивільна справа ґрунтується на попередньому вирокку суду, що набрав законної сили, преюдиціальне значення матимуть лише дві обставини: чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи були вчинені вони цією особою (відповідачем). В разі ухвалення судом обвинувального вирокку, судом встановлюються факти, які можуть мати преюдиціальне значення у цивільній справі, та зазначається на винуватість обвинуваченого. У випадку розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку на підставі ст. 349 КПК України, обвинувачений фактично погоджується із тим, що мало місце кримінальне правопорушення та вчинене воно було саме ним, тому ним визнаються всі обставини, зазначені у обвинувальному акті та надалі відображуються у вирокку суду.

Враховуючи те, що за правилами кримінального судочинства суд розглядає справу лише в межах обвинувального акту, кримінальним правопорушенням потерпілій особі може бути завдано шкоду, яка не буде охоплюватися його змістом, а тому й не буде встановлюватися дізнавачем чи органами досудового розслідування та судом під час судового розгляду,

відповідно, жодного преюдиціального значення не матиме та підлягає доведенню за загальними правилами, передбаченими ЦПК України.

Перш за все, йдеться про розмір заподіяної шкоди, який не є преюдиціальним фактом, хоча вченими зверталася увага на дискусійний характер преюдиціальності вироку в частині визначення розміру та характеру завданої кримінальним правопорушенням шкоди, адже саме ці обставини впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення та враховуються при призначенні покарання, причому визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення диференційовано й відповідним чином покаранням. Сумніви у визначенні розміру шкоди у кримінальному провадженні відразу потягнуть і сумніви в обґрунтованості вирокку в частині призначенні міри покарання. З іншого боку, слід враховувати, що розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди не має автоматично розглядатися як розмір цивільно-правової відповідальності чл розмір відшкодування шкоди, і не завжди підлягає доказуванню у кримінальному провадженні.

Отже, преюдиція судових актів, ухвалених у порядку кримінального судочинства та в справі про адміністративне правопорушення означає неможливість спростування обставин, встановлених такими судовими рішеннями, при розгляді іншої цивільної справи про наслідки їх дій чи бездіяльності в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони даною особою.

Матеріали кримінального провадження, в тому числі витяг з ЄРДР, висновки експертів, протоколи слідчих дій, незалежно від того, чи направлялося кримінальне провадження до суду з обвинувальним актом чи ні, не можуть мати преюдиціального значення для іншої цивільної справи.

На сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки вважаємо, що підхід щодо преюдиціальності фактів, визначених ч. 6 ст. 82 КПК України, підлягає перегляду. Та теза, що вирок суду у кримінальній справі, ухвала про за-

криття кримінального провадження зі звільненням від кримінальної відповідальності є обов'язковими з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою, за відсутності встановлення винуватості особи допускає преюдицію, вже не узгоджується з положеннями КПК України 2012 р. та у контексті реалізації засад кримінального судочинства, як-то принципу верховенства права та правової визначеності є застарілим.

Найбільш цікавою у правозастосовчій діяльності є преюдиція ухвали про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності, особливо це стосується такої підстави закриття кримінального провадження, як вплив строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Після появи зазначеної преюдиції, суди, закриваючи кримінальне провадження через вплив строків давності, встановлювали винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення чи відмовляли в задоволенні клопотання у разі її заперечення обвинуваченим, керуючись вказівками відповідної постанови пленуму Верховного Суду України.

Однак Верховний Суд сформував нову судову практику з цього питання. У правовому висновку (постанові ВС від 26 березня 2020 р. у справі № 730/67/16-к провадження № 51-6463км19 [10]) зазначено, що «визнання винуватості є правом, а не обов'язком підозрюваного, обвинуваченого, а отже невизнання вказаними особами своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності не може бути перешкодою в реалізації ними свого права на таке звільнення та правовою підставою для відмови судом у задоволенні заявленого клопотання».

З приводу преюдиціальності такої ухвали у цивільній справі Верховний Суд зазначив про таке: «Разом з тим, звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності не позбавляє потерпілого можливості

звернутися до суду з цивільним позовом про відшкодування заподіяної внаслідок кримінального правопорушення шкоди в порядку цивільного судочинства.

Відповідна правова позиція дозволила судам визнавати преюдицію за такими ухвалами та вважати преюдиціальними факти, встановлені ухвалами навіть у разі, коли обвинувачений заперечував свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, а суд залишив питання встановлення винуватості поза увагою, враховуючи нереабілітаційні підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Особливо це актуалізується при інкримінуванні особі кримінального правопорушення, коли шкода завдана державі та її розмір обґрунтовується в ході досудового розслідування висновками судових експертиз. У такому разі процес доказування для позивача буде доволі простим, адже навіть розмір заподіяної шкоди, що з обвинувального акту буде перенесений до такої ухвали, матиме преюдиціальне значення для суду, що розглядатиме цивільну справу.

Висновок. Преюдиція судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення, має встановлені процесуальним законодавством об'єктивні та суб'єктивні межі.

Об'єктивні межі преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення, визначені обов'язковістю для суду, що розглядає цивільну справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалені ці судові акти, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

Суб'єктивні межі преюдиції судових актів, ухвалених у кримінальному провадженні та у провадженні про адміністративне правопорушення чітко визначені процесуальним законом, зокрема, преюдиція судових актів діє незалежно від того, чи співпадають учасники кримінального судочинства з учасниками цивільної справи (на відміну від преюдиціальності судових рішень у цивільних справах, де

це мають бути ті самі особи або хоча б одна з них).

Закономірність преюдиції вироку, що набрав законної сили, для іншої цивіль-

ної справи, вже не відповідає сучасним стандартам кримінального судочинства, а тому підлягає переосмисленню.

Список використаної літератури

1. Масюк В. В. Презумпції та преюдиції в цивільному судочинстві. Монографія. Харків: Право, 2011. 208 с.
2. Павлова М. Класифікація видів преюдиції як інструмент визначення її суті. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 7. С. 133—137.
3. Цивільний процесуальний кодекс УРСР від 16.07.1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06#Text>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Масюк В. В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 20 с.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/ed20171003#Text>.
6. Феннич В. М. Судові преюдиції, загальновідомі та визнані факти. Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія) за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.
7. Кучер Т. М. Теорія доведення у цивілістичному процесі. автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київський Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 42 с.
8. Цивільний процес України. Академічний курс. Підручник / за ред. С. Я. Фурси. Київ: Видавець Фурса С. Я., 2009. 848 с.
9. Постанова Верховного Суду від 26 березня 2020 р. у справі № 730/67/16-к провадження № 51-6463км19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88495210>.

Shcherbak S. V. Prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in administrative offense cases as a ground for exemption from evidence in civil judiciary. The article is devoted to the study of the prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in the case of an administrative offense. It was determined that thanks to the institution of prejudice, the victim, whose rights were violated by a criminal offense, may next exercise, after the judgment becomes final, apply to the court with a claim according to the rules of civil procedure and, as part of another process, collect in his favor compensation for the damage caused by the criminal offence, The determination of the limits of the effect of prejudice by the prejudicial circumstances and the persons affected by these circumstances is substantiated. The manifestation of prejudice against the object should be understood as a circle of circumstances that are given a prejudicial character. The manifestation of prejudice by subject makes it possible to find out about whom certain facts of a prejudicial nature were established by the court, as well as to establish the persons to whom the effect of the prejudicial court decision applies. Administrative offense proceedings (court verdicts in criminal proceedings, decrees on closing criminal proceedings and releasing a person from criminal responsibility, and court rulings on administrative offences, which have entered into force), the effect of which extends to several branches of law. It is well-founded that in the context of the theory of evidentiary law for civil proceedings, criminal prejudice or prejudice from an administrative offense means the release of the plaintiff from proving the facts already established by a verdict or a court decision (on the closure of criminal proceedings and the release of a person from criminal responsibility) in criminal proceedings or a resolution in a case about an administrative offense, but not in full, but only within the limits

defined by law. An analysis of the genesis of the prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in the case of an administrative offense, starting from the CPC of the Ukrainian SSR in 1963 to the present, was carried out and a conclusion was made that the evolution of prejudice in civil proceedings and a significant expansion of its boundaries by definition, in addition to the court verdict, took place, as well as other legal acts: court rulings in the case of an administrative offense and decisions on closing criminal proceedings and releasing a person from criminal liability. The essential features of the prejudicial relationship between the previous verdict, court decision or ruling, and the civil case under consideration, and its limits depending on the type of jurisdiction, are disclosed. The objective and subjective limits of the prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in proceedings on administrative offenses established by procedural legislation have been revealed. The objective limits of the prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and administrative offense proceedings are determined by the obligation for the court considering a civil case on the legal consequences of the actions or inaction of the person in respect of whom these judicial acts were adopted, only in the question of whether did these actions (inaction) take place and whether they were committed by this person. The subjective limits of the prejudice of judicial acts adopted in criminal proceedings and in proceedings on an administrative offense are clearly defined by the procedural law, in particular, the prejudice of judicial acts applies regardless of whether the participants in the criminal proceedings coincide with the participants in the civil case (in contrast to the prejudicial nature of court decisions in civil cases, where these must be the same persons or at least one of them). The concept of prejudice of judicial acts adopted in the course of criminal proceedings and in the case of an administrative offense is defined, which means the impossibility of refuting the circumstances established by such court decisions when considering another civil case about the consequences of their actions or inaction in the question of whether these actions took place (inaction) and whether they were committed by this person. Problematic aspects that arise in judicial practice when the courts decide on the admissibility of prejudice of judicial acts adopted in the course of criminal proceedings and in the case of an administrative offense have been identified. It is proposed, taking into account the broader meaning of the interpretation of the term proof, which includes proof, to use the phrase not exemption from proof, but exemption from proof, in the theory of evidentiary law when researching prejudices.

Keywords: *prejudice, cross-industry prejudice, court verdict, civil proceedings, exemption from proof, exemption from proof, grounds for exemption from proof, facts that are not subject to proof.*

УДК 343.8

DOI 10.37749/2308-9636-2023-7(247)-6

Я. О. Триньова,

професор Академії Державної пенітенціарної служби,
доктор юридичних наук, доцент,
академік Української академії наук, адвокат
ORCID 0000-0002-5416-2756

ПРО ЕКСТРЕМІЗМ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЬОГО

Стаття присвячена проблемі визначення доцільності удосконалення чинного, зокрема антикримінального законодавства у сфері протидії екстремізму. Наводяться визначення, види екстремізму. Наводиться взаємозв'язок понять «екстремізм» та «тероризм». Висунута пропозиція, розцінювати тероризм як прояв, метод чи вид екстремізму. Оскільки екстремізм — це соціальне явище, саме прояви якого (а не саме явище) можуть бути визнані кримінальними правопорушеннями. Наводиться аналіз антиекстремістського законодавства 2011, 2014 років. Враховуючи наведені ознаки екстремізму наведено перелік кримінальних правопорушень, які можуть бути визнані екстремістськими. Обґрунтовується теза в недоцільності запровадження окремого закону з протидії екстремізму та встановлення кримінальної відповідальності за екстремізм, оскільки прояви цього явища достатньо широко описані в чинному Кримінальному кодексі і зайва криміналізація може призвести до колізії закону і стати підґрунтям порушення прав та свобод людини і громадянина.

У статті використані як загальнонаукові (описання, аналіз, синтез), так і спеціально-юридичні методи (метод конкретно-соціологічних досліджень; контент-аналіз; порівняльно-правовий метод; формально-юридичний метод).

Ключові слова: екстремізм, протидія екстремізму, антиекстремістське законодавство, кримінальна відповідальність за екстремізм, тероризм, злочинність.

Екстремізм та тероризм — явища соціальної дійсності, які не притаманні українському суспільству, його світоглядним традиціям. Фактично ще до 2000 років про прояви екстремізму, способом, видом якого може бути тероризм/терористичний акт, в Україні в офіційних джерелах не повідомлялось, хоча міжнародна спільнота з цим стикалась постійно, наприклад теракт в США 11 вересня 2001 р., відомий як 9/11; захоплення заручників у школі в м. Беслан в рф в 2004р., серія вибухів в Лондонському метро в 2005 році.

Тільки в 2007 р. МВС України офіційно заявило про зафіксовані прояви екстремізму на території України. З того ж

року почали створюватись відповідні силові структури з протидії цьому явищу та його окремим проявам. Так Указом Президента України у Службі безпеки України було утворено підрозділ, який мав займатися розслідуванням фактів розпалювання расової і національної ворожнечі [1].

Пізніше, в 2011, 2014 роках, були спроби на законодавчому рівні закріпити поняття «екстремізм» та запровадити кримінальну відповідальність за нього. Враховуючи сучасні події в Україні, обумовлені агресією рф проти України, широкомасштабною війною, яку розв'язала рф проти України і, фактично проти всього цивілізованого світу, появою ро-

сійських диверсійно-розвідувальних груп та колаборантів на території України, тема екстремізму та тероризму стала актуальною для правників і не тільки. В науково-практичних колах поновились дискусії щодо доцільності введення кримінальної відповідальності за екстремізм та створення відповідного закону.

В цілому, зазначу, що тему екстремізму в своїх публікаціях досліджували такі науковці як: Агеєв Г., Антипенко В., Бабій А., Безсусідня Ю., Білоус І., Бояров В., Гожій В., Дорохін Д., Канцір В., Косякова М., Климчук В., Колосков В., Кубальський В., Кучерина С., Леонов Б., Лихова С., Майоров В., Нагаєва Т., Носач А., Олейніков Д., Ортинський В., Панина Н., Петренко Б., Політова А., Савочкін Д., Скулиш С., Стрельбицький М., Тимошенко В., Тодосієнко А., Тиква В., Ірха Ю., Фридінський С., Федосова Е., Чуваков О., Шалдирван П. тощо.

Метою статті є з'ясування сутності поняття «екстремізм», співвідношення його із тероризмом та визначення доцільності створення окремого закону про протидію екстремізму та запровадження кримінальної відповідальності за екстремізм.

Враховуючи мету дослідження, були обрані наступні методи наукового пізнання. Серед загальнонаукових методів використано описання, за допомогою якого викладаються частини цитованих законодавчих положень; аналіз — при виділенні досліджуваних частин національних та міжнародних актів; синтез — для їх узагальнення. Зі спеціально-юридичних методів використовувались метод конкретно-соціологічних досліджень — переробка та відбір необхідної інформації про той аспект правової реальності, який досліджується (екстремізм та суміжні явища); контент-аналіз; порівняльно-правовий метод використовувався при з'ясуванні спільних рис визначення екстремізму в науці та законодавчих актах; формально-юридичний метод застосовувався при дослідженні будови конкретних положень законодавства та формулювання власних пропозицій.

Згідно з довідковою літературою екстремізм (від фр. *extremisme*, лат. *extremus* — крайній) тлумачиться як прихильність крайнім поглядам і, особливо, методам, діям, заходам у політиці. Серед таких методів можна відзначити провокацію заворушень, громадянську непокору, терористичні акції, методи партизанської війни [2, 3, 4]. Оцінювання тих чи інших дій як екстремістських досить суб'єктивне та може відрізнитися у різних цивілізацій, країн, етносів, суспільних груп або прошарків населення. Його здійснюють виходячи з прийнятих у суспільстві політичних, моральних, етичних норм, а також допустимих меж відхилення. В ідеологічній сфері екстремізм проявляється у сповіданні людиноненависницьких поглядів та ідей, реалізація яких може призвести до розвитку нестабільності у суспільстві та соціальних катастроф. При цьому категорично заборонено будь-яке вільнодумство, жорстко регламентована система політичних і релігійних поглядів, етичних і моральних норм, нав'язуваних опонентам; від прибічників вимагається сліпа покора та виконання будь-яких наказів і вказівок. У поширенні своїх ідей екстремістські організації й рухи спираються не на розум, а на почуття, пересуди та примітивні інстинкти. При цьому використовують привабливі гасла й символи (наприклад, свастика у нацистів і п'ятикутна зірка у більшовиків), які повинні підсвідомо посилювати значимість проголошених ідей. Характерний елемент екстремізму — потяг до тоталітаризму, культу вождів, охлократії тощо [2].

Зростанню екстремізму зазвичай сприяють: соціально-економічні кризи, різке падіння життєвого рівня основної маси населення, тоталітарний політичний режим з придушенням владою опозиції, переслідуванням інакомислення. В таких ситуаціях крайні заходи можуть стати для деяких осіб та організацій єдиною можливістю реально вплинути на ситуацію, особливо якщо складається революційна ситуація чи держава охоплена тривалою громадянською війною [2].

Як зазначає С. Лук'янюк, з огляду на різні критерії оцінки екстремізму у науковій літературі виокремлюються такі його види:

1) за спрямованістю:

— економічний (встановлення однієї форми власності, усунення конкурентів тощо);

— політичний (усунення владних структур, зміна державного ладу);

— націоналістичний (заперечення інтересів і прав інших націй);

— релігійний (нетерпимість до інших конфесій);

— екологічний (ліквідація екологічно небезпечної промисловості; протидія природоохоронній політиці);

— духовний (ізоляціонізм, заперечення досягнень інших культур);

2) за масштабністю дій:

— внутрішньодержавний (репресії проти власного народу);

— міждержавний (нав'язування своїх норм і принципів у світовому масштабі);

3) за суб'єктом здійснення:

— державний (владні структури);

— опозиційний (антирежимні угруповання) [5].

Екстремізм у духовній сфері проявляється в культурному ізоляціонізмі, зневажливому ставленні до досягнень культури інших народів, яке виходить за рамки традиційних уявлень про моральне й допустиме з етичної та естетичної точок зору. В основі духовного екстремізму лежить демонстративна зневага до сформованих норм і правил культурної взаємодії, крайнє неповажне ставлення до світових традицій і здорового глузду. Духовний екстремізм проявляється також у примусовому, насильницькому нав'язуванні окремій людині й суспільству загалом визначених екстремістами соціальних, релігійних, етнічних, етичних і естетичних стандартів та цінностей, у спробах прищепити неприйнятні людині цінності та ідеї [5, с. 232].

Інші автори виділяють ще і підлітково-молодіжний екстремізм [6, с. 184]

Різновидам екстремізму притаманні загальні риси, такі як насильство або його загроза, зазвичай збройне; одномір-

ність, односторонність у сприйнятті суспільних проблем, пошуку шляхів їх вирішення; фанатизм, одержимість у прагненні нав'язати свої принципи, погляди опонентам; бездумне беззаперечне виконання будь-яких наказів, інструкцій; опора на почуття, інстинкти, забобони, а не на розум; нездатність до толерантності, компромісів або ігнорування їх [5, с. 232].

Незважаючи на достатньо глибокий науковий інтерес до з'ясування сутності явища «екстремізм», серед науковців відсутнє його консолідоване визначення, а в чинному законодавстві відсутній і сам термін.

Хоча в підзаконному акті — Наказі Державного комітету ядерного регулювання України від 08.06.2004 р. № 101 «Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, руско-українсько-англійський, можна зустріти термін «екстреміст» — особа, яка схильна до крайніх поглядів і дій [7].

Серед міжнародних нормативних актів, термін «екстремізм» зустрічається у Шанхайській конвенції про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом від 15 червня 2001 р. Однак Україна не є учасником цієї угоди та членом Шанхайської організації співробітництва, під егідою якої її укладено, відтак на Україну положення цього акту не поширюються. Разом із тим ст. 1 цієї Конвенції визначає екстремізм як будь-яке діяння, спрямоване на насильницьке захоплення влади або насильницьке утримання влади, а також на насильницьку зміну конституційного ладу держави; насильницьке посягання на громадську безпеку, у тому числі організація у вищезазначених цілях незаконних збройних формувань або участь у них [8].

Однак, враховуючи потреби сьогодення, законодавець неодноразово звертався до ідеї запровадити кримінальну відповідальність за екстремізм.

Так, у 2011 р. був ініційований проект Закону України «Про протидію екстремізму». Стаття 1 цього проекту визнача-

ла екстремізм як діяльність фізичної особи або (та) юридичної особи, або (та) об'єднання громадян чи їхні публічні заклики або (та) підбурювання, спрямовані на насильницьке захоплення влади чи незаконне втручання в діяльність органів влади, посягання на основи конституційного ладу та національної безпеки, порушення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, яка є наслідком несприйняття правових норм чи інших правил поведінки (соціальних норм) [9].

Однак далі проекту закону ця ідея не реалізувалася. Тоді обґрунтовано виказувались думки, що ця норма виписана достатньо широко і її застосування може порушувати права та свободи громадян. Хоча, заради справедливості, слід зазначити, що і тоді окремі прояви екстремізму були криміналізовані (статті 109, 110, 161, 260, 300 тощо КК України). Відтак встановлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені в ст. 1 зазначеного проекту закону 2011 р. порушило б принципи криміналізації, створило колізію законів і як наслідок, призводило б до порушення права та свобод громадян.

Проте вже через три роки все ж відбулось формальне закріплення цієї ідеї в букві закону. 16 січня 2014 р. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» № 721-VII було доповнено КК України ст. 110¹ «Екстремістська діяльність» [10]. У диспозиції ч. 1 ст. 110¹ КК України передбачалася відповідальність за виготовлення, зберігання з метою збуту чи розповсюдження, а також збут чи розповсюдження екстремістських матеріалів, у тому числі через засоби масової інформації, мережу Інтернет, соціальні інтернет-мережі, використання чи демонстрування екстремістських матеріалів перед масовим зібранням людей, у тому числі на зборах, мітингах, під час вуличних походів, демонстрацій, публічні висловлювання чи заклики екстремістського характеру, а також фінансування зазначених дій або інше сприяння їх ор-

ганізації чи здійсненню, у тому числі шляхом надання інформаційних послуг, грошових коштів, нерухомості, навчальної, поліграфічної чи матеріально-технічної бази, телефонного, факсимільного чи інших видів зв'язку, за відсутності ознак більш тяжкого злочину.

У примітці до цієї норми надавалось роз'яснення поняття «екстремістські матеріали», під якими слід було розуміти призначені для оприлюднення документи на паперових, електронних чи будь-яких інших носіях, що містять інформацію екстремістського характеру, тобто закликають, обґрунтовують чи виправдовують необхідність здійснення діяльності щодо планування, організації, підбурювання, підготовки або вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, посягання на територіальну цілісність, недоторканість, суверенітет держави, насильницького захоплення або утримання влади чи владних повноважень, незаконного втручання в діяльність або перешкоджання законній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, виборчих комісій, громадських об'єднань, їх посадових чи службових осіб, закликають, обґрунтовують чи виправдовують необхідність розпалювання соціальної, расової, національної, етнічної, мовної чи релігійної ворожнечі та ненависті, здійснення масових заворушень, порушення громадського порядку, хуліганських дій та актів вандалізму з мотивів соціальної, расової, національної, етнічної, мовної чи релігійної ворожнечі та ненависті, порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, у тому числі пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, пропаганду виключності, переваги чи неповноцінності людини (соціальної групи) за ознакою її соціальної, расової, націо-

нальної, етнічної, мовної, релігійної належності або ставлення до релігії [10].

Однак буквально через місяць Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 р.» від 23 лютого 2014 р. № 767-VII зазначену статтю було виключено з КК України [11].

Як свідчать С. Лихова та Ю. Лобода аналітики аргументували виключення даної статті тим, що в ній міститься небезпека, яка полягає в тому, що положення статті вписані недостатньо зрозуміло, і це, в свою чергу, може спричинити випадки її застосування щодо людей, які не вчинили жодних суспільно небезпечних діянь. Наприклад, за «розповсюдження через соціальні інтернет-мережі» матеріалів, що містять ознаки «розпалювання соціальної ворожнечі», будуть притягуватися особи, незадоволені проявами соціальної нерівності (як-от представники «Податкового Майдану»), а за «публічні висловлювання екстремістського характеру» — особи, які з мотивів ущемлення їхніх мовних прав як представників титульної нації чи, навпаки, національної меншини, будуть закликати до проведення мирних масових акцій [6].

Може здатись, що екстремізм схожий із тероризмом та хуліганством. Так, С. Лихова та Ю. Лобода зазначають, що на практиці доволі часто, за відсутності в КК України складу екстремізму, всі його прояви, при відсутності ознак тероризму, кваліфікуються як хуліганство, як це мало місце у деяких містах України після святкування 9 травня 2017 р. [6, с. 185].

Однак подібна кваліфікація піднімає більш давню проблему, яка неодноразово обговорювалась на науково-практичних фахових заходах: що ст. 296 КК не місце в кодексі, адже хуліганство — це мотив, а не діяння. Дійсно в правозастосуванні, часто діяння, які «потрібно» визнати менш суспільно небезпечними, ніж вони фактично були, кваліфікують не як, наприклад, тілесні ушкодження чи вбивство, чи правопорушення проти власності, а хуліганство. Звісно, що це може бути проявом корупції.

Щодо взаємовідношення тероризму та екстремізму, то останнє є явище об'єктивної дійсності. Проявами або методами чи видами екстремізму можуть бути тероризм або/та сепаратизм. Відтак криміналізації має піддаватись не ціле соціальне явище — екстремізм, а його конкретні прояви. Більше того, це мають бути такі діяння, які не включені в чинне антикримінальне законодавство.

Нажаль сучасна техніка законотворення викликає багато запитань. Через намагання догодити міжнародним інституціям і в такий спосіб виконати міжнародні зобов'язання України, все частішають випадки проникнення в чинне законодавство таких нормативних конструкцій, які порушують принципи криміналізації, верховенства права і тим самим провокують порушення прав і свобод людини. Прикладом тому є статті 258¹ — 258⁴ КК, які фактично є зайвими, адже діяння, що передбачені цими складами можна кваліфікувати через інститут співучасті у терористичному акті. Схожою є ситуація і з появою ст. 369-2 КК (зловживання впливом), адже діяння, що в ній передбачені до появи цієї норми можна було кваліфікувати через інститут співучасті у наданні/отриманні неправомірної вигоди. Стаття 146¹ КК (насильницьке зникнення) описує явище, а не конкретне діяння чи прояв цього явища, ознаки якого можна описати в законі. Поява подібних нормативних конструкцій була не властива національним традиціям законотворення. Стаття 151² (примушування до шлюбу), описує діяння взагалі не притаманне українському менталітету та соціуму.

Пам'ятаючи, що Кримінальний кодекс будь-якої держави є фактично віддзеркаленням соціальних внутрішніх відносин, морального, технічного, інтелектуального розвитку цього соціуму, його піраміди цінностей, — через ознайомлення з цим законом можна дійти висновку про ступінь розвитку цієї держави, дізнатись про сутність цієї нації, її психологію, душу; скласти її загальний соціо-правово-психологічний портрет. Включаючи бездумно норми, на до-

году міжнародній спільноті, ми власноруч паплюжимо образ українського суспільства. Так, прикладом, іноземець, який не має уявлення про український народ, ознайомившись із статтею кримінального кодексу про наявність відповідальності за примушування до шлюбу, явно буде мати уявлення про український народ, що не відповідає дійсності.

Погоджуючись із В. Кудом, зазначу, що в міжнародних зобов'язаннях України, щодо внесення змін до КК відсутня вимога дослівного копіювання конвенційної норми [12]. Гармонізація національного законодавства із конвенційним, має відбуватись через трансформацію (а не дослівне копіювання букви закону) конвенційних норм, відображення духу закону при одночасному аналізі чинного законодавства на предмет наявних вже норм і інститутів. Подібний підхід дозволить уникати зайвої криміналізації діянь, усуватиме потенційну колізію законів і тим самим буде відповідати дотриманню принципу верховенства права.

Висновок. Зауважу, що Україна, на відміну від деяких інших держав, не є країною, де прояви екстремізму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму стали поширеним, масовим і загрозливим явищем. Водночас в Україні існує нормативно-правова база, достатня для протидії екстремістській діяльності.

Зокрема, чинний ККУ встановлює кримінальну відповідальність за такі діяння, що можуть бути визнані екстремістськими, як: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109); посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110); диверсія (ст. 113); порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної належності або релігійних переконань (ст. 161); терористичний акт (ст. 258); втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹); публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258²); створення терористичної групи чи теро-

ристичної організації (ст. 258³); сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴); фінансування тероризму (ст. 258⁵); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260); напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261); погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали (ст. 266); групове порушення громадського порядку (ст. 293); масові заворушення (ст. 294); заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300); погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345); погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345¹); погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346); умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347); умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347¹); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348); посягання на життя журналіста (ст. 348¹); захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349); захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1); умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352); погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379); погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398); умисне зни-

щення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400); пропаганда війни (ст. 436); виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹); виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436²); застосування зброї масового знищення (ст. 439); екоцид (ст. 441); геноцид. (ст. 442); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443); злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444).

Вже згадувана стаття 110¹ (екстремістська діяльність) КК, містила ознаки діянь, які вже були на той час (і є наразі) криміналізованими. Відповідно подібним новим законодавчим конструкціям не місце в КК. За визначенням екстремізму в Шанхайській конвенції, як єдиному

міжнародному документі в цій сфері, українське чинне антикримінальне законодавство цілком передбачає відповідальність за вчинення таких дій і криміналізації нових діянь не потребує.

Доцільність запровадження окремого закону, наприклад, «Про протидію екстремізму», проект якого був представлений в 2011 році, теж викликає сумніви. Що нового буде передбачено цим законом, чого не було досі, і яким чином це вплине на ефективність протидії екстремізму? Адже основними засобами протидії екстремізму є кримінально-правові норми, наявні в чинному КК.

По суті відповідальність за екстремізм в чинному законодавстві України вже передбачена в чинному КК. Можна стверджувати, що кримінально-юстиційною профілактикою проявів екстремізму буде слідування органами правопорядку новітньому принципу невідворотності кримінально-правового реагування на вчинене кримінальне правопорушення. Доповнення законодавства зайвими новими нормами не матиме позитивного ефекту в протидії екстремізму.

Список використаної літератури

1. Воронцов С. Поняття екстремізму і його сутнісні ознаки. *Філософія права*. № 4. 2007. С. 65—71.
2. Гуцал Ф. Екстремізм [Архівовано 23 березня 2022 у Wayback Machine] // *Енциклопедія сучасної України* / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001—2022
3. *Українська радянська енциклопедія: в 19 т.* Київ: Головна редакція УРЕ, 1979. Т. 3. 856 с.
4. *Політологічний енциклопедичний словник* / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
5. Лук'янюк С. В. Поняття та сутність екстремізму. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2021 С. 232. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/59.pdf.
6. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за вчинення екстремістських злочинів / С. Я. Лихова, Ю. В. Лобода. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. № 2. 2017. С. 182—187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2017_2_31.
7. Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 08.06.2004 N 101 «Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, русско-украинско-английский, english-russian-ukrainian НПІ 306.7.086-2004» URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/104579__104579.
8. О борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом: Шанхайская конвенция от 14 июня 2001 года. URL: <http://ecrats.org/upload/iblock/2e5/1.pdf>.
9. Про протидію екстремізму: проект Закону України від 15 вересня 2011 р. № 9156. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=41152.
10. Закон України від 16 січня 2014 р. «Про внесення змін до Закону України «Про судочку і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» № 721-VII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/342028_342093.

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 р.: Закон України від 23 лютого 2014 р. № 767-VII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/767-18>.

12. Куц В. М. Апроксимація національних законодавчих систем. Вісник Запорізького державного університету. № 1. 2001. С. 34—39.

References

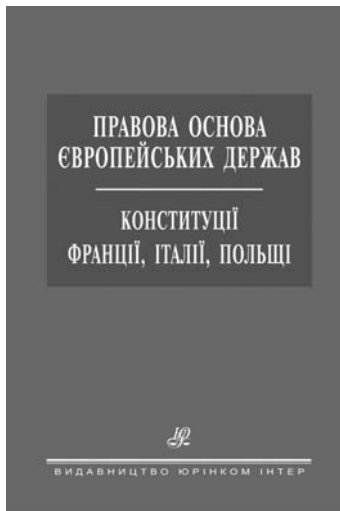
1. Vorontsov S. The concept of extremism and its essential features. Philosophy of law. No. 4. 2007. Pp. 65—71.
2. Hutsal F. Extremism [Archived March 23, 2022 at the Wayback Machine] // Encyclopedia of Modern Ukraine / ed. col.: I. M. Dzyuba [and others]; National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Sciences. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2001—2022.
3. Ukrainian Soviet encyclopedia: in 19 vols. Kyiv: Main editorial office of URE, 1979. Vol. 3. 856 p.
4. Political science encyclopedic dictionary / edit. V. P. Horbatenko; under the editorship Yu. S. Shemshuchenko, V. D. Babkina, V. P. Horbatenko. 2nd ed., add. and processing. Kyiv: Geneza, 2004. 736 p.
5. Lukyaniuk S. V. Concept and essence of extremism. Legal scientific electronic journal. No. 7. 2021 P. 232. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/59.pdf.
6. Lykhova S. Ya. Criminal responsibility for committing extremist crimes / S. Ya. Lykhova, Yu. V. Loboda. Legal Bulletin. Air and space law. No. 2. 2017. P. 182—187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_2_31.
7. Order of the State Nuclear Regulatory Committee of Ukraine dated 08.06.2004 N 101 «Accounting and control of nuclear material, physical protection of nuclear material and nuclear installations. Explanatory dictionary of Ukrainian terms. Dictionaries of terms: Ukrainian-English-Russian, Russian-Ukrainian-English, English-Russian-Ukrainian NP 306.7.086-2004» URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/104579_104579.
8. On the fight against terrorism, separatism and extremism: Shanghai Convention of June 14, 2001. URL: <http://ecrats.org/upload/iblock/2e5/1.pdf>.
9. On combating extremism: draft Law of Ukraine dated September 15, 2011 No. 9156. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=41152.
10. Law of Ukraine dated January 16, 2014 «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» and procedural laws regarding additional measures to protect the safety of citizens» No. 721-VII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/342028_342093.
11. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the termination of the norms of laws approved on January 16, 2014: Law of Ukraine dated February 23, 2014 No. 767-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/767-18>.
12. Kuts V. M. Approximation of national legislative systems. Bulletin of Zaporizhzhya State University. No. 1. 2001. Pp. 34—39.

Trynyova Ya. O. On extremism and the need to establish criminal responsibility for it.

The article is devoted to the problem of determining the expediency of improving the current, in particular, anti-criminal legislation in the field of combating extremism. Definitions and types of extremism are given. The relationship between the concepts of «extremism» and «terrorism» is given. It is proposed to consider terrorism as a manifestation, method or type of extremism. Since extremism is a social phenomenon, the very manifestations of which (and not the phenomenon itself) can be recognized as criminal offenses. An analysis of the anti-extremist legislation of 2011 and 2014 is presented. Taking into account the above signs of extremism, a list of criminal offenses that can be recognized as extremist is given. The thesis is based on the inexpediency of introducing a separate law on countering extremism and establishing criminal responsibility for extremism, since the manifestations of this phenomenon are sufficiently widely described in the current Criminal Code and excessive criminalization can lead to a conflict of law and become the basis for violating the rights and freedoms of a person and a citizen.

The article uses both general scientific (description, analysis, synthesis) and special legal methods (method of specific sociological research; content analysis; comparative legal method; formal legal method).

Keywords: *extremism, countering extremism, anti-extremist legislation, criminal responsibility for extremism, terrorism, crime.*

Правова основа європейських держав. Конституції Франції, Італії, Польщі / за відп. ред. В. М. Шаповала. Київ. Юрінком Інтер. 2023. 148 с.

ISBN 978-966-667-801-3

У пропонованій книзі зібрано історичні нариси, прокоментовано конституційні акти провідних європейських держав, до яких належить Франція, Італія, Польща. Така збірка є першим прикладом інформаційно-правового забезпечення громадян європейськими зразками конституційних актів, структури державних органів, їх повноважень та відповідальності. В ній надано тексти конституцій, що дозволяє сприйняти та порівняти їх з вітчизняним Основним Законом. Доля кожного конституційного акту втілює історію етнодержавознавства, що вказує на наступність правової цивілізації кожної держави, її розвиток та стабільність правої культури європейського рівня. До чого власне і прагне наша держава — Україна.

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Вербенського М. Г., Кулика О. Г., Наумової І. В.
та ін. «Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції.
2022 рік», за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського, 303 с.

Незважаючи на те, що з 24 лютого 2022 р. Україна перебуває у стані війни, тримає оборону від масштабного вторгнення російських військ, життя в країні продовжується, і його необхідно забезпечувати. Зокрема контролювати кримінальну ситуацію та протидіяти кримінальним правопорушенням. Виходячи з цього, авторський колектив, перебуваючи у складних умовах, протягом 2022 р. здійснював моніторинг кримінальної ситуації в країні в умовах війни і на цій основі підготував рецензовану роботу. Працівники ДНДІ МВС України продовжили цикл видання таких робіт, який було започатковано у 2021 р., що, безумовно, заслуговує на схвалення.

У монографії за усталеною схемою досліджуються основні тенденції кримінальної ситуації в Україні у 2022 р., які аналізуються у порівнянні з відповідними тенденціями, які спостерігалися у 2013–2021 рр. В роботі містяться результати комплексного аналізу всіх елементів кримінальної ситуації в Україні — причин та умов (факторів) кримінальних правопорушень; загальної сукупності кримінальних правопорушень, їх категорій та видів; осіб, що вчинили кримінальні правопорушення та осіб, потерпілих від них. В ході аналізу використовується великий масив статистичних даних, результатів соціологічних досліджень. Статистичний аналіз здійснено на високому методичному рівні, висновки авторів у більшості випадків переконливо обґрунтовуються.

Монографія має логічну структуру, що повністю охоплює коло питань, які мають бути розкриті в рамках даної теми. Робота починається з ґрунтового аналізу факторів впливу на кримінальну ситуацію, яка склалася в країні у 2022 р. Основну увагу природно приділено фактору війни та її тяжким наслідкам — значним людським втратам; захопленню агресором низки територій; руйнуванню

численних об'єктів промислової, транспортної соціальної та житлово-комунальної інфраструктури, що призвело до величезних матеріальних збитків; скороченню обсягів ВВП, промислового та сільськогосподарського виробництва; вїзду значної частини населення в інші області країни та в за кордон. Слушно підкреслюється, що все це дуже суттєво позначилося на стані, структурі та динаміці кримінальних правопорушень у країні.

У другому розділі наведені результати системного кримінологічного аналізу кримінальних правопорушень, який здійснено за оптимальною, як ми вважаємо, схемою. В роботі досліджено показники всіх груп кримінальних правопорушень, виділених за спрямованістю, передбачених Особливою частиною КК України, та значної кількості окремих видів кримінальних правопорушень. На основі здійсненого аналізу авторам вдалося встановити низку важливих тенденцій динаміки кримінальних правопорушень, їх окремих видів, які можуть використовуватися для розроблення прогнозів подальшого розвитку кримінальних проявів. На особливу увагу заслуговує аналіз значного зростання видів кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною — посягань на територіальну цілісність і недоторканність України; випадків державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору; численних фактів порушення законів та звичаїв війни.

На відміну від інших робіт такого роду значну увагу приділено аналізу даних щодо кримінальних правопорушників та жертв таких діянь. Встановлені особливості структурного розподілу правопорушників за статтю, віком, соціальним становищем, рівнем освіти, минулим досвідом кримінальної поведінки. В ході аналізу даних щодо осіб, які потерпіли внаслідок вчинення щодо них криміна-

льних правопорушень, визначені демографічні та соціальні групи осіб, які найчастіше стають жертвами кримінальних посягань, види кримінальних діянь, жертвами яких вони переважно стають. Необхідно відзначити, що автори порівняли з попередніми роботами значно розширили обсяг статистичних даних щодо потерпілих, який використовується в аналізі. Це дозволило отримати низку нових, цікавих даних щодо переліку кримінальних правопорушень, від яких найчастіше страждають жінки; посягань, від яких найчастіше гинуть потерпілі особи; факту вчинення значної кількості тяжких насильницьких злочинів відносно малолітніх осіб (віком до 14 років) тощо.

Цього разу авторський колектив вирішив поповнити монографію четвертим розділом, в якому розглядається практика засудження та призначення покарання обвинуваченим особам, які вчинили кримінальні правопорушення. В ньому аналізуються кількісні параметри всіх категорій осіб, провадження щодо вчинення якими кримінальних правопорушень розглядалися судами, зокрема засуджених у цілому та засуджених до певних видів основних та додаткових покарань, а також засуджених, яких було звільнено від відбування покарання. Підкреслюється, що в центрі уваги авторів знаходиться кримінологічний аспект практики здійснення правосуддя за кримінальними провадженнями, а саме питання, як вона впливає на стан кримінальної ситуації в країні та діяльність органів Національної поліції щодо протидії кримінальним правопорушенням.

Розділ 5 монографії вже традиційно містить результати досліджень окремих актуальних проблем кримінальної ситуації в країні. Вельми актуальним і цікавим є розміщене у першому підрозділі цього розділу ґрунтовне дослідження проблеми безпеки дітей у цифровому середовищі, яке базується на результатах масштабного опитування учнів середніх

шкіл. Пропозиції автора щодо заходів підвищення захисту дітей від правопорушень в інтернеті заслуговують на увагу працівників кіберполіції, ювенальної превенції, педагогів та батьків. Для органів досудового розслідування буде корисним наведений у двох інших підрозділах цього розділу аналіз схем та способів вчинення кримінальних правопорушень в таких важливих сферах економіки як енергетика та дорожнє господарство.

Загалом монографія характеризується великою інформативністю, використанням дуже значного масиву статистичних даних, ґрунтовністю аналізу та аргументованістю висновків. Викладені в роботі результати дослідження становлять інтерес для кримінологічної науки, законотворчої діяльності щодо вдосконалення кримінального законодавства, планування протидії злочинності в державі.

В якості побажання хотілося б порекомендувати авторам на майбутнє приділити більше уваги висвітленню характеру впливу певних процесів та явищ (факторів) на кримінальну ситуацію в країні.

На підставі викладеного вище вважаю за можливе позитивно оцінити монографію Вербенського М. Г., Кулика О. Г., Наумової І. В. та інших авторів «Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік». Ця робота становить значний інтерес для керівників та працівників органів поліції, фахівців у сфері кримінології, кримінального права, соціології, широкої наукової громадськості, студентів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України та студентів юридичних факультетів ВНЗ як вдалий приклад комплексного вивчення проблеми кримінальних правопорушень у країні.

Директор видавництва
«Юрінком Інтер»,
доктор юридичних наук, професор
Віктор Ковальський

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ АКАДЕМІКА ВІКТОРА АНДРУЩЕНКА

«У пошуках свободи. Історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів»

Книга академіка Віктора Андрущенко «У пошуках свободи. Історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів» відзначається своєю вагомістю в контексті української культурології та філософського аналізу, розширюючи горизонти наукових досліджень та знань. Автор ставив перед собою завдання не просто розглянути історію української культури, але й підкреслити її глибокі філософські та цивілізаційні засади, що лягли в основу становлення та розвитку Українського народу. Важливо зазначити, що ця книга стала результатом багаторічних наукових досліджень і розкриває глибокі філософські рефлексії автора щодо природи та ролі культури в еволюції національних спільнот.

Свій науковий експеримент Віктор Андрущенко розпочинає із роздумів про поняття культури в філософському дискурсі цивілізації. Він розглядає різноманітні підходи до визначення цього поняття, враховуючи важливість його розуміння для подальшого аналізу української культури. Автор враховує історичні та філософські контексти, що дозволяє йому

розкрити багатогранність культурної спадщини України.

Розділ, присвячений історії української культури, — від Трипілья до Переяславської ради, — є вельми важливим для розуміння довговічної та складної долі Українського народу. Автор подає основні етапи історичного розвитку національної культури, розкриваючи її еволюцію та трансформації впродовж віків. Важливим є аналіз специфіки української культури, яка, незважаючи на зовнішні та внутрішні труднощі, зберегла свою унікальну ідентичність.

Цивілізаційна вартість української культури і є основним предметом обговорення автора. Він переконливо доводить, як наші культурні надбання сприяли розвитку світової цивілізації та взаємодії між націями. Цей розділ є ключовим у відображенні ваги та внеску України у світовий культурний процес.

«У полоні «доброзичливців» — інший розділ книги, який розкриває події випробувань для вітчизняної культури. Віктор Андрущенко детально аналізує періоди історії, коли українська культура опинялася під впливом зовнішніх сил і режимів. Він вказує на невід'ємну опозицію зла та насильства в українській

культури, яка зіграла важливу роль у збереженні наших цінностей і незалежності. Автор вдається до глибокого аналізу трагічних періодів історії, таких як «московщина», більшовизм та радянізація й розкриває як українська культура вижила й відстоювала свої цінності в часи цих викликів.

Частина третя «Провідники новітнього українського культуро- і державотворення» присвячена діячам, які грали ключову роль у розвитку української культури та формуванні державності. Леонід Кравчук, Леонід Кучма та Віктор Ющенко розглядаються автором з точки зору їхнього внеску у становлення незалежної України та розвиток культурних ідентичностей.

«Випробування війною» — четверта частина книги — стосується складної сучасної історії України. Віктор Андрущенко аналізує події, що виникли після агресії росії та висвітлює як український народ відстоював і відстоює свою незалежність та суверенітет у воєнних умовах. Автор обговорює ресурси перемоги та стратегії, що допомогли Україні вистояти та стати сильнішою.

Частина п'ята «Нові покоління обирають Європу» розглядає сучасний контекст розвитку української культури та її взаємодії з Європою. Автор розкриває проблеми та виклики, що супроводжують процес інтеграції України в європейський простір, а також обговорює суб'єктивність українсько-європейського культуротворчого процесу.

Книга Віктора Андрущенка — це важливий внесок в українську культурологію та філософський аналіз. Автор досліджує не лише історичний контекст, а й філософські засади, що лежать в основі української культури. Ця книга сприяє розумінню багатогранності та глибини української ідентичності та культурних цінностей.

Читачеві надається можливість поглибленого осмислення історії та еволюції української культури, а також розуміння її ролі у світовому розвитку. Автор ретельно обробляє матеріал і подає його з глибоким аналітичним підходом, що ро-

бить книгу необхідним джерелом для науковців, викладачів та студентів, які вивчають українську культуру.

Дуже важливо підкреслити філософський аспект дослідження, який присутній на кожному етапі розгляду української культури. Віктор Андрущенко відображає глибокий філософський вимір культурних процесів, розглядаючи такі поняття як «свобода», «ідентичність», «цивілізація» і «культура» через призму українського досвіду.

Крім того, важливим елементом книги є аналіз сучасних викликів і подій, зокрема, війни на сході України, повномасштабного російського вторгнення та боротьби за суверенітет нашої країни. Віктор Андрущенко використовує ці події як ключовий момент у розумінні розвитку та трансформації української культури, а також української ідентичності.

Особливо вражає співвідношення минулого, теперішнього та майбутнього в українській історії, що простежується через призму культури. Книга надає читачеві можливість поглибленого осмислення минулого, розуміння сучасності та відчуття сприйняття майбутнього української культури. Автор вдається до висновку, що українська культура — це живий організм, який продовжує розвиватися та впливати на світову сцену.

Книга «У пошуках свободи. Історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів» є видатним науковим твором, що розширює наше розуміння української культури та ідентичності. Цей історичний екскурс розкриває перед читачем не лише плин української культури, а й глибокі філософські роздуми. В аналізі української ідентичності автор вдається до створення своєрідної «історіософії», що розкриває суть культурних трансформацій і проблем українського народу.

Книга Віктора Андрущенка має велике значення для вивчення української культури та її взаємодії зі світовими цінностями. Вона стимулює науковий діалог та рефлексію над сучасними викликами,

з якими стикається Україна. Книга є суттєвим джерелом для наукових досліджень та сприяє збагаченню культурної спадщини країни. Автор здійснив глибокий аналіз і вдало об'єднав історію, філософію та сучасні події в одному витонченому науковому дослідженні. Ця книга має великий потенціал для впливу на науковий та культурний дискурс України та за її межами і рекомендується для всіх, хто цікавиться глибоким філософським аналізом культурних процесів та ідентичності.

Рецензенти:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики,
заслужений працівник соціальної сфери України Ростислав ДРАПУШКО

Директор Навчально-наукового інституту права
та політології УДУ імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін,
заслужений працівник соціальної сфери України Павло ГОРІНОВ

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Журнал «Юридична Україна» є українським фаховим журналом, який входить до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus». У ньому публікуються наукові статті українською мовою. Статті англійською мовою можна знайти на сайті pressa.yuricom.com.

До друку приймаються наукові статті, які раніше не були опубліковані в інших виданнях. У статтях автори мають наводити обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків.

Бажаною умовою для публікації статті є передплата журналу «Юридична Україна» не менше як на півроку. Передплату журналу можна здійснити на сайті видавництва.

Рукопис статті має бути виготовлений українською або іншою мовою оригіналу статті і віддрукований шрифтом № 14, з розміщенням рядків тексту через півтора інтервали, береги — 3 см. Перелік використаних літературних джерел слід наводити в кінці статті в порядку появи відповідних посилань. При оформленні статей слід дотримуватися ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

На початку рукопису авторам необхідно зазначити індекс УДК (Універсальної десятикової класифікації), а після даних про автора та назви статті наводити анотації на неї українською, російською та англійською мовами. Орієнтовний обсяг анотації українською та російською мовами — 500 друкованих знаків, англійською мовою — від 1800—2600 символів. Анотації мають супроводжуватися перекладом прізвища, імені автора та назви статті відповідною мовою. До кожної анотації слід додавати перелік ключових слів (до десяти окремих слів або словосполучень) відповідною мовою.

Автор несе персональну відповідальність за додержання ним при підготовці статті норм чинного законодавства (зокрема щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності), достовірність викладених відомостей (у тому числі імен і найменувань згаданих у статті фізичних та юридичних осіб), цитат і посилань на літературні джерела та норми актів законодавства, правильність визначення індексу УДК і перекладів анотацій на статтю.

У тексті статті посилання на використані літературні джерела слід зазначити порядковим номером у квадратних дужках згідно з переліком джерел. Авторські пояснення і приклади слід наводити в дужках безпосередньо в тексті статті. Також автор надає перелік використаних джерел (References) англійською мовою.

Редакція залишає за собою право редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати назву статті та вводити (змінювати) рубрикацію внутрішніх частин текстового матеріалу. Подані матеріали (рукописи), включно з тими, які визнано неприйнятними, редакція не повертає.

Автор, який подав матеріали для друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайтах видавництва правової літератури «Юрінком Інтер» і Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України.

Текст статті подається у двох примірниках, один з яких має бути підписаний автором на кожній сторінці. Разом із статтею необхідно надавати: 1) довідку про автора (на окремому аркуші у довільній формі) із зазначенням прізвища, імені, по батькові, наукового ступеня та вченого звання (за наявності), місця основної роботи, посади, навчального закладу, в якому особа навчається, домашньої адреси (з поштовим індексом), номерів контактних телефонів та електронної пошти; 2) рекомендацію кафедри/відділу вищого навчального або наукового закладу (обов'язково для аспірантів та здобувачів) та рецензію кандидата чи доктора юридичних наук із відповідної спеціальності (обов'язково для аспірантів, здобувачів і кандидатів юридичних наук); 3) електронну копію статті, записану у вигляді окремого електронного документа на стандартній дискеті або диску; 4) фотографію автора у форматі tif або jpg, розміром 4,5×5,5 см, 300 dpi.

Усі матеріали слід надсилати на електронну пошту: jukr@yuricom.kiev.ua
або рекомендованим листом на адресу редакції:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б
Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер»
редакція журналу «Юридична Україна»
Тел.: (044)-411-69-08, (044)-411-64-03

Про всі закони і права в одній газеті !

Газета «Юридичний вісник України»:

Юридична інформація та інформаційно-правовий банк законодавства та юридичної практики

Передплатний індекс – 33787 (на місяць)

Передплатний індекс – 21615 (на рік)

Комплект юриста «Загальний»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Бюлетень законодавства і юридичної практики України»

Передплатний індекс – 22404

Комплект юриста «Елітний»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Юридична Україна»
- журнал «Бюлетень законодавства і юридичної практики України»

Передплатний індекс – 08440

Комплект юриста «Сучасне правосуддя»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Вісник Державної судової адміністрації України»

Передплатний індекс – 95702

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА № 7 (247) 2023

Співзасновники:

**Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,**

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ «Юрінком Інтер»

Видавець: ТОВ «Юрінком Інтер»

**Головний редактор — В. М. Махінчук, доктор юридичних наук, професор
Шеф-редактор — В. С. Ковальський, доктор юридичних наук, доцент**

**Відповідальна за випуск
Л. Р. Хомляк**

**Редактор Л. Р. Хомляк
Комп'ютерна верстка С. Л. Караваєв
Художнє оформлення О. Б. Доценко**

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром
ТОВ «Юрінком Інтер»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3954 від 13.01.2011.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 20180-9980ПР від 06.08.2013.
Підписано до друку 31.07.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний № 1. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 5,19. Умовн. друк. арк. 5,20.
Тираж 440 прим. Зам. № .

Адреса редакції та видавця: 04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б.
Тел. 411-69-08, 412-04-75. Факс 413-81-44.
<http://www.yurincom.com.ua>. E-mail: jukr@yurincom.kiev.ua.
Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер».
Редакція журналу «Юридична Україна».

Віддруковано з готових діапозитивів в друкарні ТОВ «Про Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5942 від 11.01.2018 р.